

บทที่ ๔

ความสอดคล้องระหว่าง

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ กับพุทธวิธีการสื่อสารและการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

ปรัชญาพุทธวิธีการสื่อสาร มุ่งการสื่อสารเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่มหาชน และทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย โดยวางหลักแนวทางไว้คือการนำพระธรรมวินัยที่สามารถทำให้คน ละชั่วและทำความดี ให้มนุษย์นำไปประพฤติปฏิบัติ จนกระทั่งเข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดคือการรู้แจ้ง เห็นจริงซึ่งอริยสัจ ส่วนปรัชญาการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ มองว่า ชีวิตของมนุษย์จะต้องมีการ เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เพราะทุกสิ่งทุกอย่างในโลกจะเชื่อมโยงหากันและกัน การติดต่อสื่อสารกันให้เข้าใจได้ตรงกันโดยอาศัยหลักวิธีการสื่อสาร จะทำให้ชีวิตดำเนินไปอย่างไม่ ติดขัดและประสบความสำเร็จ ในบทนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ ในประเด็นดังนี้คือ

๔.๑ ความสอดคล้องกับพุทธวิธีการสื่อสาร

๔.๑.๑ ความสอดคล้องกับอุดมการณ์

พระพุทธเจ้ามีอุดมการณ์ในการสั่งสอนเหล่าเวไนยสัตว์ให้ตั้งอยู่ในความดีและให้ชำระตน ให้บริสุทธิ์ปราศจากกิเลสตามหลักโอวาทปาติโมกข์โดยสรุปใจความได้ว่า

- ๑) การไม่ทำบาปทั้งปวง
- ๒) การทำกุศลให้ถึงพร้อม
- ๓) การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว^๑

ส่วนการเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณ นั้น เมื่อกล่าวถึงจุดมุ่งหมายและอุดมการณ์แล้ว ท่านได้ยึดหลักโอวาทปาติโมกข์ คือ ทำงานด้วยความอดทนไม่ท้อแท้ มุ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ว่า พระนิพพานเป็นสำคัญอย่างยิ่ง และทำงานโดยไม่คิดร้ายพูดร้ายเบียดเบียนทำร้ายใคร ทำงานโดย ไม่ทำความชั่วทุกชนิด ทำความดีให้บริบูรณ์และทำจิตใจให้ผ่องใส และปฏิบัติศาสนกิจโดยไม่กล่าว

^๑ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

ร้ายใคร ไม่ฆ่าไม่เบียดเบียนใคร สำรวมในปาติโมกข์หรือพระธรรมวินัย รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร ยินดีในที่นอนที่นั่งอันสงัด และเพียรอบรมจิตให้ปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย ในเรื่องอุดมการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่าน ได้รับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ตรงกัน ๓ ท่านด้วยกัน คือ พระศรีวิจิราภรณ์ ดร.ณัฐพัชร สายเสนา และนายณัฐ ทะสังขา ว่าท่านใช้หลักโอวาทปาติโมกข์^๒ ท่านเป็นผู้ที่ได้เรียนรู้จากพระเถระผู้มีบทบาทต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อาทิ สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณโก) พระธรรมเสนานี (กิ่ง มหปฺพล) ทำให้ได้ท่านเข้าใจและมีแนวทางการดำเนินการเผยแผ่พระศาสนาตามที่ท่านได้ให้สัมภาษณ์สรุปใจความได้ว่า

“เจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณโก) วัดจักรวรรดิราชาวาส ท่านเป็นนักปราชญ์มีความสามารถด้านการบริหารงาน การแสดงธรรม งานเขียนประพันธ์ต่างๆ ล้วนได้รับการยกย่อง ได้มีโอกาสสนองงานเป็นเลขานุการท่าน และได้รับบัญชาให้ไปปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศ จึงทำให้ได้เรียนรู้แนวทางและวิธีการทำงานการพระศาสนา ส่วนที่ถือเป็นแบบอย่างอีกรูปหนึ่ง คือ พระธรรมเสนานี (กิ่ง มหปฺพล) วัดมณีวนาราม จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อครั้งเป็นสามเณรได้มีโอกาสรับใช้ใกล้ชิด ท่านจะคนที่ค่อนข้างระเบียบ โดนดุด่าก็หลายครั้ง จนถึงกับน้อยใจในบางครั้ง แต่ก็เข้าใจดี เพราะว่าเป็นการฝึกฝนจนทำให้มีนิสัยอดทนมาจนถึงทุกวันนี้”^๓

สรุปได้ว่า ท่านมักคำนึงถึงภาพรวมของพระพุทธศาสนา การดำรงอยู่ของพระศาสนา การกตัญญูต่อพระพุทธรูปศาสนา มาตัญญูมีส่วนรวมของประเทศชาติ ศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์^๔ การเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณมีความสอดคล้องในด้านของอุดมการณ์ การเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าโดยยึดหลักโอวาทปาติโมกข์เป็นหลัก โดยท่านเห็นว่าถ้ามนุษย์เราชำระชีวิตจิตใจให้หลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของกิเลสความโลภความโกรธและความหลงแล้ว ชีวิตจิตใจย่อมจะเป็นอิสระจากความชั่วและทุกข์ภัยทั้งปวง สังคมย่อมจะร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วกัน

^๒ สัมภาษณ์ พระศรีวิจิราภรณ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดยานนาวา, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙, สัมภาษณ์ ดร.ณัฐพัชร สายเสนา, ไวยาวัจกรวัดยานนาวา เลขานุการคณะกรรมการสำนักงานโครงการก่อสร้างวัดนวมินทราชูทิศฯ, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙, สัมภาษณ์ นายณัฐ ทะสังขา, ไวยาวัจกรวัดยานนาวา ผู้จัดการสถานีวิทยุโทรทัศนโลกพระพุทธศาสนา เฉลิมพระเกียรติฯ (WBTV), ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^๓ สัมภาษณ์ พระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธ์ เขมงฺกโร), กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^๔ สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนวชิรคุณ, เลขานุการวัดยานนาวา, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๔.๑.๒ ความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในการเผยแผ่

พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายเมื่อครั้งส่งไปประกาศพระศาสนา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อเกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ แสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด เพื่อให้ประชาชนเกิดความรู้ความเห็น ๓ ประการ^๕ คือ

- ๑) เพื่อให้ผู้ฟังรู้จริงเห็นแจ้งในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น (อภิญญาธรรมเทศนา)
- ๒) เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรงตามให้เห็นด้วยตนเอง (สนิทานธรรมเทศนา)
- ๓) เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นอัสจรรยสามารถยังผู้ปฏิบัติตามได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตนๆ (สัปปาฏิหาริยธรรมเทศนา)

จุดมุ่งหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ เป็นไปเพื่อประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสอง ยึดหลักประสิทธิธรรม ๕ ประการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ ๑) ปัญญา การใช้ปัญญาทำความรู้ดีและหลีกเลี่ยงความชั่ว ๒) สติ มีสติยั้งคิดไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องน่าอัปอาย ๓) ขันติ ใช้ความอดทนและความขยันเพื่อเรียนรู้และก้าวเดิน ๔) สัจจะ มีความซื่อสัตย์ ๕) กตัญญูกตเวทิตะ มีความกตัญญูกตเวที^๖

สรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายของพระพุทธเจ้าเน้นให้ผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง และนำไปปฏิบัติ ส่วนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณมีจุดมุ่งหมายจะให้เกิดประโยชน์ในองคาพยพภาพรวมเชื่อมโยงกันได้ทุกภาคส่วน ได้ทั้งประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสอง ยึดหลักประสิทธิธรรมเพื่อให้ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่ธรรม คือ ปัญญา สติ ขันติ สัจจะ และกตัญญูกตเวที ในข้อนี้ผู้วิจัยยังไม่พบข้อมูลพอจะชี้ได้ชัดถึงความสอดคล้องโดยตรง แต่เป็นความสอดคล้องโดยอ้อม คือมุ่งประโยชน์แก่ผู้ฟัง

๔.๑.๓ ความสอดคล้องกับคุณสมบัติของผู้สอน

พระพุทธเจ้าทรงตั้งอยู่ในความเป็นกัลยาณมิตรที่แสดงออกถึงกรุณาในการสั่งสอนอบรม คือ

- ๑) ปิโย – น่ารัก ในฐานะเป็นที่วางใจและสนิทสนม
- ๒) ครุ – นำเคารพ ในฐานะให้เกิดความรู้สึกรอบอุ้มใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย
- ๓) ภาวนียะ – นำยกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง

^๕ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๔๔/๒๘๙.

^๖ เบญจวรรณ มนัสไพบุลย์, “ทางสายนี้มีแต่ “ให้” เส้นทางยาวไกล ของ พระเทพประสิทธิ์มณต์ (ประสิทธิ์ เขมังกโร สุทธิพันธุ์)”, ใน พระราชวรมณี (ประยูร ธมมจิตโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, ธรรมบรรณาการงานฉลองอายุสมมมงคลครบ ๕ รอบ พระเทพประสิทธิ์มณต์ (ประสิทธิ์ เขมังกโร) วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร ๒๓-๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๐, (ม.ป.ท. : ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๘.

๔) วตฺตา – รู้จักพูด คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕) วจนฺทโม – อดทนต่อถ้อยคำ พร้อมทั้งจะรับฟังคำซักถามต่างๆ อยู่เสมอ และสามารถรับฟังได้ด้วยอารมณ์ไม่เบื่อ

๖) คมภีรณฺจ กถํ กตฺตา – กล่าวชี้แจงแถลงเรื่องต่างๆ ที่ลึกซึ้งได้

๗) โน จฏฺฐาเน นิโยชเย – ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย^๗

และทรงปัญญาแตกฉานในการเผยแผ่ธรรม คือ ๑. อัตถปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในอรรถ, ปรีชาแจ้งในความหมาย ๒. ธัมมปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในธรรม, ปรีชาแจ้งใจหลัก ๓. นิรุตติปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ, ปรีชาแจ้งในภาษา ๔. ปฏิภาณปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ, ปรีชาแจ้งในความคิดค้นการ^๘

ส่วนคุณสมบัติของพระพรหมวชิรญาณ มี ๗ ประการ คือ

๑. ความมีกัลยาณมิตร คอยชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง ให้รู้จักธรรม (กัลยาณมิตรตฺตา)

๒. ถึงพร้อมด้วยศีล มีวินัย มีความเป็นระเบียบในชีวิตของตน และการอยู่ร่วมกันในสังคม (ศีลสัมปทา)

๓. มีความพอใจใฝ่รู้ มีแรงจูงใจที่ถูกต้อง ใฝ่รู้ในความเป็นจริง และความดีงามทุกอย่างทั้งหลาย (ฉันทสัมปทา)

๔. ถึงพร้อมด้วยการฝึกฝนพัฒนาตนเอง เห็นความสำคัญของการที่จะต้องฝึกชีวิตตนเอง (อัตตสัมปทา)

๕. มีความเข้าใจในหลักการพื้นฐาน มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย (ทิจฐสัมปทา)

๖. มีความกระตือรือร้นอยู่เสมอ เห็นคุณค่าของกาลเวลา เห็นความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เป็นสิ่งกระตุ้นเตือนให้ค้นหาเข้าถึงความจริงและปฏิบัติกิจการงานต่างๆ ให้สำเร็จผลดีงามในชีวิต (อัปมาทสัมปทา)

๗. รู้จักคิด พิจารณา คิดเป็น มองสิ่งทั้งหลายให้ได้ความรู้เกิดประโยชน์ที่จะเอามาใช้พัฒนาตนเองยิ่งขึ้น (โยนิโสมนสิการ)^๙

^๗ อย.สตตก. (บาลี) ๒๓/๓๗/๒๙, อย.สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๘, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๒๐๔.

^๘ อย.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๗๒/๑๘๓-๑๘๔, อย.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗๒/๒๔๒-๒๔๓, ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๑๑๐/๑๒๓-๑๒๔, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๐/๑๗๐-๑๗๑, อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๗๒๓/๓๖๐, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๗๒๓/๔๖๐, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๒๑.

^๙ โสภาค สุวรรณ, “อรุโณทัยในซีกาโก”, ใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๕๖ – ๕๗.

และมีคุณสมบัติเฉพาะ คือ เป็นพระเถระที่เอาธุระทางพระพุทธศาสนา เป็นพระนักพัฒนา ทั้งบุคคลทั้งถาวรวัตถุควบคู่กันไป ... เป็นผู้ชักจูงแนะนำและปรับปรุงให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองขึ้น ... เสียสละส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ทำงานอุทิศชีวิตเพื่อพระศาสนา^{๑๐}

จากการสัมภาษณ์ พระศรีวิจิราภรณ์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดยานนาวา ท่านได้กล่าวถึงคุณสมบัติของพระพรหมวชิรญาณไว้ว่า “ท่านเป็นผู้มีลักษณะแห่งความเป็นผู้นำ คือ ๑. จักขุมา มีปัญญามองการณ์ไกล มองเห็นประโยชน์เฉพาะหน้า เห็นอะไรควรไม่ควร ๒. วิจิโร จัดการงาน หรือปฏิบัติศาสนกิจต่างๆ ด้วยความเชี่ยวชาญ เพราะท่านมีประสบการณ์เรียนรู้มามาก ๓. นิสสยสัมปันโน ท่านมีมนุษยสัมพันธ์ดีกับทุกคน จึงทำให้ท่านมีสาธุชนเข้ามากราบนมัสการปรึกษาหารือเรื่องราวต่างๆ อยู่เป็นประจำ”^{๑๑} และพระพรหมวชิรญาณยังได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้จะทำการเผยแผ่พระศาสนาไว้ว่า “ควรประพฤติตนเป็นแบบอย่าง ยึดแนวทางของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเสียสละราชสมบัติเสด็จออกผนวช ทรงมุ่งหวังประโยชน์สุขแก่เหล่าสรรพสัตว์”^{๑๒}

เมื่อศึกษาความสอดคล้องแล้วจะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงเน้นความเป็นกัลยาณมิตรในการสั่งสอน ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกอ่อนใจ และพระปรีชาญาณแตกฉานในทุกด้านที่พร้อมจะทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจได้ ส่วนพระพรหมวชิรญาณ ก็มีหลักความเป็นกัลยาณมิตร พยายามฝึกฝนตน มีแรงจูงใจที่จะทำการเผยแผ่พระศาสนา มีลักษณะแห่งความเป็นผู้นำ และนำสถานการณ์รวมทั้งสิ่งต่างๆ รอบด้านมาพิจารณาประกอบในการสอนธรรม และยังเป็นบุคคลแบบอย่างในการอุทิศชีวิตเพื่อพระศาสนา

๔.๑.๔ ความสอดคล้องกับหลักพุทธวิธีในการเผยแผ่

การประกาศพระศาสนาของพระพุทธเจ้าที่ประสบความสำเร็จเนื่องด้วยพระองค์ทรงประดิษฐานพระศาสนาไว้ได้อย่างมั่นคงโดยมีองค์ประกอบครบ ๕ ประการ คือ

- (๑) มีองค์พระศาสดาผู้ก่อตั้งคือพระองค์เอง
- (๒) มีศาสนธรรม คือหลักพุทธธรรมคำสอนที่พระองค์ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง
- (๓) มีศาสนบุคคล คือพระพุทธสาวกเป็นประจักษ์พยานในการปฏิบัติตามศาสนธรรมและเป็นการสำคัญช่วยประกาศเผยแผ่
- (๔) มีศาสนสถาน คือพุทธศาสนสถานหรือวัด ในสมัยนั้นได้แก่ พระวิหารเวฬุวันหรือวัดเวฬุวัน

^{๑๐} พระราชกิตติรังษี, “ค่านุโมทนา”, ใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, ทางชีวิต, หน้า ๑๑.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระศรีวิจิราภรณ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดยานนาวา, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธ์ เขมฺมงฺกโร), กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

(๕) มีศาสนพิธี คือธรรมเนียมประเพณีอันดีงามที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดเป็นแบบแผนให้ประพฤติปฏิบัติ โดยขณะนั้น มีพิธีการบวชประเพณีพรหมจรรย์เกิดขึ้น ๒ แบบ คือ แบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา ที่พระพุทธองค์ทรงประทานบวชให้เอง และแบบติสรณคณูปสัมปทา ที่ทรงอนุญาตพระสาวกบวชให้กุลบุตรได้ด้วยการรับไตรสรณคมน์ นอกจากนี้ ยังมีพิธีการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับวายเป็นนิมิต โดยพระเจ้าพิมพิสารทรงจับพระเต้าทองเติมน้ำหลังลงดินเนื่องด้วยการถวายพระราชาอุทยานเวฬุวัน^{๑๓}

พระพรหมวชิรญาณ ได้มีการเผยแผ่คือการปฏิบัติงานตามแนวทางของมหาเถรสมาคม เพื่อเป็นหลักแห่งความมั่นคงในพระพุทธศาสนา ๖ ด้าน^{๑๔} ด้วยกัน คือ

๑. การปกครอง ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร ควบคุมการศาสนศึกษา ให้รักษาลักษณะพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา โดยมีคณะกรรมการฝ่ายปกครองของวัดสนองงานในการทำหน้าที่คอยสอดส่องดูแล แนะนำกล่าวสอนพระภิกษุสามเณรภายในพระอาราม ให้ตั้งอยู่ในพระธรรมวินัย กฎหมาย ศีลธรรม วัฒนธรรม ฝึกอบรมและสอบความรู้พระภิกษุสามเณร อารามิกชน จัดระเบียบกำกับดูแลให้เกิดความเรียบร้อย เป็นสัปปายะสถาน ที่มีความเหมาะสมแก่การศึกษาและการปฏิบัติธรรม

๒. การศาสนศึกษา สนับสนุนให้มีการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม สถาบันและองค์กรทางการศึกษา โดยมีหน่วยงานรองรับภารกิจด้านการศึกษาประกอบด้วยสำนักเรียนวัดยานนาวา เปิดการเรียนการสอนนักธรรม-บาลี แก่พระภิกษุสามเณรทั้งภายในและภายนอกพระอาราม และธรรมศึกษา แก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ส่วนโรงเรียนพระปริยัติธรรมพรหมวชิรญาณ แผนกสามัญศึกษาเปิดสอนวิชาการทางโลกแก่สามเณรทั้งภายในและภายนอกพระอาราม ตั้งแต่ชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖

๓. การศึกษาสงเคราะห์ จัดให้มีการเรียนการสอนแก่พุทธศาสนิกชน ในทุกระดับชั้นทั้งเยาวชนและผู้ใหญ่ ได้แก่ การเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การจัดตั้งโรงเรียนพระอภิธรรมพระพรหมวชิรญาณ และพระพรหมวชิรญาณยังได้ให้การส่งเสริมสนับสนุนมอบทุนการศึกษาและอุปกรณ์การศึกษาแก่สถาบันการศึกษาเป็นประจำทุกปี

๔. การเผยแผ่ บริหารกิจการพระศาสนาของวัดยานนาวาด้านการเผยแผ่ ฝึกอบรม ศีลธรรมวัฒนธรรม ระเบียบแบบแผนจารีตประเพณีอันดีงามตลอดถึงประชาชนทั่วไปตามคำสอนในทางพระพุทธศาสนา และฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้ความสามารถทำหน้าที่เผยแผ่ได้ โดยวิธีการต่างๆ ประกอบด้วย สำนักปฏิบัติธรรมประจำกรุงเทพมหานครแห่งที่ ๑ วัดยานนาวา

^{๑๓} กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. ประวัติความสำคัญการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕, หน้า ๗ - ๘.

^{๑๔} ดูรายละเอียดในบทที่ ๓ หน้า ๑๒๗ - ๑๕๑.

มูลนิธิพระรัตนตรัย ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร องค์การเผยแผ่พุทธศาสนา สถานีโทรทัศน์โลกพระพุทธศาสนาเฉลิมพระเกียรติฯ (WBTV) สถาบันส่งเสริมและเผยแพร่การพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย และศูนย์พระสงฆ์นักเผยแผ่ธรรมเพื่อพัฒนาสังคม และสร้างวัดและศูนย์วิปัสสนากรรมฐานนวมินทรราชูทิศ ณ เมืองเรย์นแฮม แคมบริดจ์-นครบอสตัน มลรัฐแมสซาชูเซตส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

๕. การสาธารณูปการ ควบคุมดูแลการก่อสร้าง ซ่อมแซมเสนาสนะสงฆ์ถาวรวัตถุปูชนียสถาน และสถานที่หรือสิ่งก่อสร้างของวัด ตลอดจนดูแลรักษาพิพิธภัณฑ์และปูชนียวัตถุของวัดด้วยความเรียบร้อย โดยมีคณะกรรมการฝ่ายสาธารณูปการของวัดเป็นผู้สนองงานด้วยนโยบายการบริหารจัดการที่ดี และมีการจัดศาสนาสถานที่เป็นระเบียบเรียบร้อยงดงาม เป็นสัดส่วนให้ทรงคุณค่าในฐานะพระอารามหลวงที่พระมหากษัตริย์ทรงอุปถัมภ์ค้ำชูตลอดมา เพื่อความเป็นมรดกอันยืนยาวแก่อนุชนรุ่นต่อไปชั่วกาลนาน

๖. การสาธารณสงเคราะห์ ดำเนินการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลทั้งคณะสงฆ์และประชาชน โดยมีวัตถุประสงค์ให้เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์โดยรวม ได้มีการจัดโครงการเพื่อช่วยเหลือประชาชนในด้านนี้โดยเฉพาะ เช่น ก่อสร้างโรงพยาบาล ๕๐ พรรษา มหาวชิราลงกรณ จัดตั้งศูนย์ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ หน่วยแพทย์พระราชทานเคลื่อนที่ โครงการแจกผ้าห่ม เป็นต้น

สรุปได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงสร้างองค์ประกอบแห่งพระศาสนาไว้ ๕ ประการ เพื่อให้การเผยแผ่ประสบความสำเร็จ ส่วนพระพรหมวชิรญาณได้ดำเนินการเผยแผ่ด้วยการปฏิบัติงานตามหลักการของมหาเถรสมาคม ในส่วนนี้เป็นการเผยแผ่โดยเน้นความสำคัญของรากฐานความมั่นคงแห่งพระศาสนา

๔.๑.๕ ความสอดคล้องกับรูปแบบการเผยแผ่

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า สามารถประมวลได้ ๗ รูปแบบ^{๑๕} ด้วยกัน คือ

๑. อุปนิสินนกลา เป็นรูปแบบการนั่งคุยสนทนา เพื่อถ่ายทอดความเข้าใจของผู้ฟัง โดยสอดแทรกหลักธรรมในระหว่างการสนทนา เช่น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านพระราธะว่า “ราธะ สิ่งใดเป็นมาร เธอพึงละฉันทะ ราคะ ฉันทราคะในสิ่งนั้น ก็อะไรเล่าเป็นมาร คือ รูปเป็นมาร เธอพึงละฉันทะ ราคะ ฉันทราคะในรูปนั้น”^{๑๖}

^{๑๕} กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ประวัติความสำคัญการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, หน้า ๑๙ – ๒๑.

^{๑๖} ส.ช. (ไทย) ๙/๑๙๔/๒๗๔.

๒. ัมมิกถา หรือ ธรรมกถา เป็นการบรรยายหรืออธิบายธรรม เช่น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงัมมิกถาแก่ภิกษุว่า “ศีลมีลักษณะอย่างนี้ สมาธิมีลักษณะอย่างนี้ ปัญญามีลักษณะอย่างนี้ สมาธิอันบุคคลอบรมโดยมีศีลเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมาธิเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก”^{๑๗}

๓. โอวาทกถา เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงประทานเป็นพระพุทฺธพจน์หรือพระโอวาทสั้นๆ เป็นพระดำรัสตรัสเตือน เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสำรวมระวัง เช่น พระโอวาทปาติโมกข์^{๑๘} ที่ทรงแสดงถึงอุดมการณ์ หลักการ วิธีการของพระพุทธศาสนา หรือพระปัจฉิมวาจาอันเป็นโอวาทสุดท้ายเมื่อจวนจะเสด็จดับขันธปรินิพพานที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด”^{๑๙} เป็นต้น

๔. อนุศาสนิกถา เป็นรูปแบบการตรัสสอนในลักษณะซ้ำๆ เพื่อให้เกิดความจำได้และชินหู ดังที่ทรงรับสั่งกะท่านพระอานนท์ ความว่า “อานนท์ เราจักไม่ประคับประคองเธอทั้งหลาย เหมือนช้างหม้อประคับประคองภษณะดินดิบที่ยังดิบอยู่ เราจักกล่าวชมแล้วชมอีก จักกล่าวยกย่องแล้วยกย่องอีก บุคคลใดมีแก่นสาร บุคคลนั้นจักดำรงอยู่”^{๒๐}

๕. ธรรมสากัจฉา เป็นรูปแบบการสนทนาธรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อแสวงหาความถูกต้อง หรือปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน บางครั้งมาในรูปของคำถาม ปล่อยให้ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นบ้าง ทรงรับรองความเห็นของเขาบ้าง เพิ่มเติมบ้าง ปรับปรุงบ้าง ปฏิเสธบ้าง

๖. ปุจฉาวิสัชนากถา เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่ขึ้นต้นด้วยการถาม-ตอบ โดยอาจถามนำเพื่อกระตุ้นผู้ฟังให้ตอบเป็นการทดสอบความรู้ความเข้าใจภายหลังจากที่ได้อธิบายธรรมนั้นๆ ให้ฟัง เช่น ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตรโปรดพระปัญจวัคคีย์พระองค์ทรงเริ่มอธิบายว่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเป็นอนัตตาโดยลำดับแล้วตรัสย้อนถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอเข้าใจข้อนั้นอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง”^{๒๑}

๗. ัมมเทสนากถา เป็นลักษณะการชี้บอกเหตุผลในเรื่องนั้นๆ ข้อความส่วนมากจะค่อนข้างยาว เช่นพระสูตรในพระสุตตันตปิฎก แต่จะทรงแสดงแนวใดก็ตาม สามารถแบ่งช่วงใหญ่ๆ ได้ ๓ ช่วง เช่นโครงสร้างในอนัตตลักขณสูตร^{๒๒} ว่า

^{๑๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๒/๘๙.

^{๑๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

^{๑๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๖๖.

^{๒๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๙๖/๒๓๓.

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๐/๒๗.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน.

๗.๑ อุเทศ บทตั้ง คือหัวข้อที่ยกขึ้นมาปรารภ แสดงเป็นหัวข้อสั้นๆ เช่น “ภิกษุทั้งหลาย รูปเป็นอนัตตา”

๗.๒ นิเทศ บทขยายความไปตามลำดับ เช่น รูปคืออะไร รูปเป็นอย่างไร การทำใจให้ยอมรับความจริงว่า รูปเป็นอนัตตามีผลได้อย่างไร

๗.๓ ปฏินิเทศ บทสรุปข้อความสำคัญอันเป็นผลที่ต้องการในเรื่องนั้นๆ เช่น “ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเวทนา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสัญญา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสังขารทั้งหลาย ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณว่าหลุดพ้นแล้ว อริยสาวกย่อมรู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี”

ส่วนรูปแบบการเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณ^{๒๓} ประกอบด้วย ๖ รูปแบบ ดังนี้

๑. พระธรรมเทศนา พระพรหมวชิรญาณได้แสดงพระธรรมเทศนาเนื่องในโอกาสวันสำคัญและพระราชพิธี เช่น พระราชทานถวายในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานพระราชทานพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทร์ราบรมราชชนนี ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวัง ในการบำเพ็ญกุศลเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุครบ ๔ รอบ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในการที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในพิธีเจริญพระพุทธมนต์ และสดับพระธรรมเทศนาเป็นการส่วนพระองค์ ณ อาคารมหาเจษฎาบดินทร์ เฉลิมพระเกียรติ วัดยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร เนื่องในวันฉัตรมงคล แสดงในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และแสดงในโอกาสทั่วไปทั้งในงานมงคลและอวมงคล

๒. ปาฐกถาและบรรยาย เป็นการแสดงในโอกาสสำคัญๆ เช่น ปาฐกถาพิเศษ ในงานบำเพ็ญกุศล “วันภาวนาเพื่อสันติภาพโลก” ณ อาคารอริยสงฆ์ ซอย ๖๕ ถนนเพชรเกษม บางแค กรุงเทพมหานคร, บรรยายในพิธีเปิดงานสัปดาห์ส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช ๒๕๔๕ ณ สโมสรทหารบก (ส่วนกลาง) ถนนศรีอยุธยา เป็นต้น

๓. สัมมนาวิทยุและอนุสรณ์กถา เป็นรูปแบบของการกล่าวสุนทรพจน์เนื่องในโอกาสงานสำคัญ และกล่าวระลึกถึงบุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับท่านหรือศิษยานุศิษย์

๔. บทความ เป็นรูปแบบการนำเสนอหลักธรรมเพื่อตีพิมพ์ในหนังสือ โดยที่ไม่สั้นหรือยาวจนเกินไป

^{๒๓} ดูรายละเอียดในบทที่ ๓ หน้า ๑๕๑ - ๑๗๘.

๕. กวีนิพนธ์ เป็นรูปแบบที่พระพรหมวชิรญาณมีความชำนาญเฉพาะ มีปรากฏมากมายในงานเผยแผ่ของท่านในสื่อบุคคล และสื่อที่ไม่ใช่บุคคล

๖. สื่อวิทยุโทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ เป็นรูปแบบการเผยแผ่ทั้งส่วนการเทศนา การบรรยาย การปาฐกถา การกล่าวให้โอวาท การอนุโมทนา การอวยพร คติธรรมคำสอน และการผลิตสื่อพุทธธรรมอื่นๆ

ในส่วนนี้อาจไม่ตรงตามรูปแบบที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เผยแผ่ธรรม แต่มีหลายหัวข้อที่สอดคล้องกัน หรืออาจกล่าวได้ว่า ในครั้งพุทธกาลรูปแบบอาจประมวลได้ ๗ ประการดังที่แสดงแล้ว ส่วนรูปแบบในปัจจุบันจะอิงอาศัยวัฒนธรรมประเพณีของยุคสมัยและคุณลักษณะเฉพาะของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม ก็มีความสอดคล้องที่มุ่งเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ความแจ่มแจ้งแก่ผู้รับฟัง รวมทั้งเป็นเครื่องกระตุ้นให้นำไปปฏิบัติ

๔.๑.๖ ความสอดคล้องกับวิธีการสอน

วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการสั่งสอน ได้แก่

๑. การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย และการเล่านิทานประกอบการสอนช่วยให้เข้าใจความได้ง่าย และชัดเจน ช่วยให้จำแม่นยำ เห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น

๒. การเปรียบเทียบกับข้ออุปมา คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม หรือแม้เปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรม ก็ช่วยให้ความหนักแน่นเข้าใจ

๓. การใช้อุปกรณ์การสอน ในสมัยพุทธกาล ย่อมไม่มีอุปกรณ์การสอนชนิดต่างๆ ที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อการสอนโดยเฉพาะเหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะยังไม่มีการจัดการศึกษาเป็นระบบขึ้นมาอย่างกว้างขวาง หากจะใช้อุปกรณ์บ้าง ก็คงต้องอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีในธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่

๔. การทำเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือการทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู แต่ที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำนั้นเป็นไปในรูปทรงเป็นผู้นำที่ดี การสอนโดยทำเป็นตัวอย่าง ก็คือ พระจริยวัตรอันดีงามที่เป็นอยู่โดยปกตินั่นเอง แต่ที่ทรงปฏิบัติเป็นเรื่องราวเฉพาะก็มี

๕. การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ การเล่นภาษาและการเล่นคำเป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปัญญา

๖. อุปบายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล การเลือกคนเป็นอุปบายสำคัญในการเผยแผ่ศาสนา ในการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้า เริ่มแต่ระยะแรกประดิษฐานพระพุทธศาสนาจะเห็นได้

ว่าพระพุทธเจ้าทรงดำเนินพุทธกิจด้วยพระพุทโธบายอย่างที่เราเรียกว่า การวางแผนที่ได้ผลยิ่ง ทรงพิจารณาว่าเมื่อจะเข้าไปประกาศพระศาสนาในถิ่นใดถิ่นหนึ่งควรไปโปรดใครก่อน

๗. การรู้จักจังหวะ และโอกาส ผู้สอนต้องรู้จักใช้จังหวะ และโอกาสให้เป็นประโยชน์

๘. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอึดตาย ตัดค้นหา มานะ ทิฏฐิ ให้น้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ สุดแต่จะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดีที่สุด ก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวจะถูกรู้สีกว่าแพ้

๙. การลงโทษ และให้รางวัล การใช้อำนาจลงโทษ ไม่ใช่การฝึกคนของพระพุทธเจ้า แม้ในการแสดงธรรมตามปกติพระองค์ก็แสดงไปตามเนื้อหาธรรมไม่กระทบกระทั่งใคร... การสอนไม่ต้องลงโทษ เป็นการแสดงความสามารถของผู้สอนด้วย ในระดับสามัญสำหรับผู้สอนทั่วไป อาจต้องคิด คำนึงว่าการลงโทษควรมีหรือไม่ แคไหน และอย่างไร แต่ผู้ที่สอนคนได้สำเร็จผลโดยไม่ต้องใช้อำนาจโทษเลย ย่อมถือว่าเป็นผู้มีความสามารถในการสอนมากที่สุด

๑๐. กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่างครั้ง ต่างคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สิ้นสุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยปัญญา คือ ความสามารถในการประยุกต์หลัก วิธีการ และกลวิธีต่างๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะครั้ง เฉพาะคราวไป^{๒๔}

ส่วนวิธีการเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณ^{๒๕} ประกอบด้วย

๑. การอธิบายเนื้อหา เรียบเรียงเนื้อหาไปตามลำดับ ขยายความเพื่อให้ผู้ฟังมีความรู้ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในเรื่องที่แสดง

๒. การใช้ถ้อยคำ ใช้ภาษาที่เหมาะสมกับกาลและเทศะ ทำให้ถ้อยคำมีชีวิตชีวา ให้ผู้ฟังเกิดจินตนาการคล้อยตาม โดยพระพรหมวชิรญาณได้ใช้ถ้อยคำ ๕ ประเภทด้วยกัน คือ การใช้ถ้อยคำพรรณนา, การใช้ถ้อยคำที่ทันสมัย, การใช้ถ้อยคำที่เป็นวิชาการ, การใช้ถ้อยคำเหมาะสมแก่บุคคลและสถานที่ และการให้ความคิดเห็นและความรู้สึก

๓. สำนวนและลีลา ใช้คำที่มีความหมายแฝงทั้งโดยตรงและโดยอ้อม อันเป็นเอกลักษณ์ของท่าน

๔. คำกลอน บทกวี การเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณปรากฏในรูปแบบของบทกวี แยกเป็นประเภท คือ บทอาเศียรพาทราชสดุดี บทกวีสดุดีบุคคล, บทกวีโคลงสี่สุภาพ คำฉันท์ กาพย์ และกลอนหก, บทกวีกลอนแปด (กลอนสุภาพ)

๕. การอ้างสุภาษิต คือ การอธิบายเนื้อหาแล้วนำเอาคำสุภาษิตภาษาบาลีมากล่าวอ้าง หรืออ้างอิงประกอบ

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๕๑ - ๖๘.

^{๒๕} ดูรายละเอียดในบทที่ ๓ หน้า ๑๗๘ - ๒๔๐.

๖. การประยุกต์ เป็นการผสมผสานระหว่างพุทธศาสตร์และศาสตร์อื่นๆ เพื่อให้เข้าใจง่ายต่อการรับฟัง

๗. อุปมาอุปไมย คือ การเปรียบเทียบกันระหว่างสองสิ่งหรือระหว่างการกระทำ

๘. ประสบการณ์ คือ การนำเอาประสบการณ์ที่ได้ประสบด้วยตนเองแล้วนำมาถ่ายทอดในเรื่องราวที่อธิบาย

๙. สถานการณ์ คือ เรื่องราวที่กำลังดำเนินไปในบ้านเมือง รวมทั้งในด้านของศีลธรรม คุณธรรม และ จริยธรรม

๑๐. การเปรียบเทียบ คือ การเทียบเคียงให้ผู้ฟังจินตนาคล้อยตาม และให้ระลึกถึงสิ่งที่ประสบอยู่ในปัจจุบัน

๑๑. คติธรรม คือ คำคมสอนใจ เพื่อให้นำไปเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

๑๒. ยกอุทาหรณ์และเล่านิทาน คือ การนำเอาเรื่องราวในอดีตมายกเป็นตัวอย่าง ที่เป็นทั้งเรื่องจริงบ้าง เป็นนิทานบ้าง

๑๓. การอธิบายคำศัพท์ คือการแปลคำศัพท์ อธิบายที่มาของคำศัพท์ ก่อนที่จะดำเนินเนื้อหาในลำดับต่อไป

๑๔. ยกบุคคลและเหตุการณ์ตัวอย่าง คือ การนำบุคคลที่มีชื่อเสียงหรือเหตุการณ์สำคัญๆ อันเคยเกิดขึ้นแล้วมาเป็นตัวอย่างอ้างอิง

จะเห็นได้ว่า วิธีการเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณมีความสอดคล้องกันกับพุทธวิธีการสอน ที่เน้นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้ฟัง อธิบายเนื้อหาในด้วยวิธีที่หลากหลายวิธี เหมาะสมแก่บุคคลและสถานที่

ตารางที่ ๑ ความสอดคล้องระหว่างพุทธวิธีการสื่อสาร กับวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ

ความสอดคล้อง	พุทธวิธีการสื่อสาร	การเผยแผ่ ของพระพรหมวชิรญาณ
อุดมการณ์	- หลักโอวาทปาติโมกข์	- หลักโอวาทปาติโมกข์
จุดมุ่งหมาย	- เพื่อให้ผู้ฟังรู้จริงเห็นแจ้งในสิ่งที่ควรรู้ ควรเห็น - เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ - เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติ ตามสมควร	- เพื่อประโยชน์ตน - ประโยชน์ผู้อื่น - ประโยชน์ทั้งสอง
คุณสมบัติของผู้สอน	- น่ารัก - น่าเคารพ - น่ายกย่อง	- ความมีกัลยามิตร - ถึงพร้อมด้วยศีล - มีความพอใจใฝ่รู้

	- รู้จักพูด - อดทนต่อถ้อยคำ - กล่าวชี้แจงแถลงเรื่องลึกซึ้งได้ - ไม่ชักจูงในทางเสื่อมเสีย	- ฝึกฝนพัฒนาตนเอง - เข้าใจหลักการพื้นฐาน - มีความกระตือรือร้น - รู้จักคิด พิจารณา
วิธีเผยแผ่	- ตั้งพระองค์เป็นศาสดา - สร้างศาสนธรรม - สร้างศาสนบุคคล - สร้างศาสนสถาน - ศาสนพิธี	- การปกครอง - การศาสนศึกษา - การศึกษาสงเคราะห์ - การเผยแผ่ - การสาธารณูปการ - การสาธารณสงเคราะห์
วิธีการสอน	- การยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ - การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา - การใช้อุปกรณ์การสอน - การทำเป็นตัวอย่าง - การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ - อุบายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล - การรู้จักจังหวะ และโอกาส - ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ - การลงโทษ และให้รางวัล - กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า	- การอธิบายเนื้อหา - การใช้ถ้อยคำ - สำนวนและลีลา - คำกลอน บทกวี - การอ้างสุภาษิต - การประยุกต์ - อุปมาอุปไมย - ประสพการณ์ - สถานการณ์ - การเปรียบเทียบ - คติธรรม - ยกอุทาหรณ์และเล่านิทาน - การอธิบายคำศัพท์ - ยกบุคคลและเหตุการณ์ตัวอย่าง
รูปแบบการเผยแผ่	- อุปนิสินนิกา - ธัมมิกกา - โอวาทกกา - อนุศาสนีกา - ธรรมสากัจฉา - ปุจฉาวิสัชนากา - ธรรมเทศนากา	- พระธรรมเทศนา - ปาฐกถาและบรรยาย - สัมมนาพินัยกกา และอนุสรณกกา - บทความ - กวีนิพนธ์ - สื่อวิทยุโทรทัศน์และสื่อสิ่งพิมพ์

๔.๒ ความสอดคล้องกับการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

การสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในปฏิตวิสัยของทุกคน เป็นเครื่องมือสำคัญต่อมนุษย์ทั้งในด้านการดำเนินชีวิต การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจ ช่วยให้ผู้รับสารเข้าใจตนเองและสิ่งแวดล้อมรอบตัว ทำให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะทำการศึกษาความสอดคล้องการเผยแพร่ของพระพรหมวชิรญาณกับการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ ดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ ความสอดคล้องในด้านวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร

หลักนิเทศศาสตร์ มีวัตถุประสงค์ที่จำเป็นต่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน ทั้งการสื่อสารระหว่างบุคคล กลุ่ม สาธารณะหรือสื่อมวลชน โดยทั่วไปมีวัตถุประสงค์ คือ

๑. เพื่อแจ้งให้ทราบ บอกกล่าวหรือชี้แจงข่าวสารเรื่องราว เหตุการณ์ เพื่อให้ผู้รับสารได้รับทราบและเกิดความเข้าใจ

๒. เพื่อสอนหรือให้การศึกษา ต้องการที่จะสอนวิชาความรู้หรือเรื่องราวที่มีลักษณะเป็นวิชาการ เพื่อให้ผู้รับสารได้รับความรู้เพิ่มขึ้นจากเดิม

๓. เพื่อสร้างความบันเทิงพอใจหรือให้ความบันเทิง นั้น ผู้ส่งสารมีความต้องการที่จะทำให้ผู้รับสารเกิดความรื่นเริงบันเทิงใจจากสารที่ตนเองส่งออกไป ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของการพูด การเขียน หรือการแสดงกิริยาท่าทาง

๔. เพื่อเสนอหรือชักจูงใจ ผู้ส่งสารได้เสนอแนะสิ่งใดสิ่งหนึ่งต่อผู้รับสาร และมีความต้องการชักจูงให้ผู้รับสารมีความคิดคล้อยตามหรือยอมรับปฏิบัติตามการเสนอแนะของตน^{๒๖}

ส่วนการเผยแพร่ของพระพรหมวชิรญาณ จุดมุ่งหมายของท่านเป็นการสอนให้รู้จักคิด เพื่อคนอื่น การมีวิสัยทัศน์ การมีมนุษยสัมพันธ์ รู้จักคิด-รู้จักงาน-รู้จักคน-รู้จักระบบ^{๒๗} เมื่อก้าวโดยรวมวัตถุประสงค์ในการเผยแผ่มี ๔ ประการ คือ

๑. เพื่อให้เกิดความเข้าใจ จะเห็นได้จากการที่พระพรหมวชิรญาณอธิบายเรื่องราวที่ท่านเผยแผ่ ยกตัวอย่างเช่น ท่านอธิบายเรื่องดอกบัวที่ไม่เปื้อนน้ำไว้ว่า

“ถามว่า ทำไมดอกบัวจึงไม่เปื้อนน้ำ ท่านทั้งหลายทราบหรือไม่ เดี่ยวนี้มีนักวิทยาศาสตร์ เขาได้ไปศึกษาแล้ว เพราะเมื่อเขาได้อ่านพบว่า พระพุทธองค์เปรียบนักเปรียบเทียบว่าจิตของพระองค์เหมือนใบบัว เหมือนดอกบัว คือ เกิดในน้ำแต่ไม่ลุ่มน้ำ นักวิทยาศาสตร์ได้ใช้กล้องเล็กที่สุดส่องเข้าไปในใบบัว เรียกว่า นาโนเทคโนโลยี นาโน แปลว่า คนแคระ คือทำท่าเหมือนคนแคระ ดูอะไรที่มันเล็กๆ มองด้วยตาเปล่าไม่เห็น ด้วยนาโนเทคโนโลยีเขาก็พบว่า ใบบัวมันมี

^{๒๖} ศุภรัตน์ ฐิติกุลเจริญ, *ทฤษฎีการสื่อสาร*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนวิริคุณ, เลขานุการวัดยานนาวา, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

หนามเล็กๆ โผล่ขึ้นมา หนามนี้เล็ก ถีและแน่นหนามาก จนน้ำไม่สามารถแทรกเข้าไประหว่างหนามเหล่านี้ และหนามใบบัวเหล่านี้ยังมีการเคลือบด้วยสารชนิดหนึ่งคล้ายขี้ผึ้ง น้ำที่หยดลงไปจึงแทรกซึมเข้าไปในระหว่างหนามเล็กๆ ไม่ได้ ก็เลยกระจุกตัวเป็นก้อนกลมๆ กลิ้งอยู่บนบัว เราจึงเห็นความแตกต่างของการมองของปุถุชนกับพระอรหันต์ ปุถุชนอย่างกวีของไทยเปรียบเทียบจิตใจของคนที่ตนรักว่าไม่แน่มั่นนอน กลอกกลิ้งเหมือนน้ำบนใบบอนใบบัว แต่พระพุทธองค์ทรงเปรียบพระทัยของพระองค์ว่าสรรพกิเลสทั้งหลายไม่แทรกซึมและไม่ติดในโลกธรรมเหมือนดอกบัวที่ไม่เปียกด้วยน้ำ แสดงว่าจิตใจของพระองค์พัฒนาจนมีเกราะป้องกันตัวเอง ใครมาด่ามาว่าพระพุทธเจ้าไม่สะอึกไม่สะเทือน แล้วก็ทรงสอนสาวกของพระองค์ให้เป็นเช่นนี้”^{๒๘}

๒. เพื่อสอนหรือให้นำไปประพฤติปฏิบัติ พระพรหมวชิรญาณท่านจะเน้นให้คนฟังคิดตาม และลงมือปฏิบัติ ทั้งจากการสนทนาเรื่องทั่วไปและการแสดงธรรมที่มีรูปแบบเป็นทางการ เพราะการลงมือปฏิบัติจึงจะเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ได้ ดังเช่นตัวอย่างที่ท่านกล่าวว่า

“การได้มาเกิดในภพภูมิแห่งมนุษย์นี้ ย่อมมีโอกาสนี้จะได้สร้างบุญกุศลบารมีให้บริบูรณ์เต็มเปี่ยมได้ แม้สมเด็จพระจอมไตรโลกนาถ ก่อนกาลที่พระองค์จะได้ตรัสรู้อนัตตสัจธรรมสัมโพธิญาณ ก็ได้เสด็จอุบัติบังเกิดในภพมนุษย์ก่อน แล้วจึงได้ตรัสรู้ในที่สุด เพราะภพมนุษย์นี้ถือว่าเป็นศูนย์กลางแห่งการเปลี่ยนแปลงภพภูมิของสรรพสัตว์ทั้งหลายด้วยกรรมดีและกรรมชั่ว เป็นเครื่องจำแนกสรรพสัตว์ให้แตกต่างกัน กล่าวคือ หากมนุษย์ประกอบกรรมดีไว้มาก ก็จะส่งผลให้ไปเกิดในภพภูมิที่ดี ตรงกันข้าม หากประกอบกรรมชั่วไว้มาก ก็จะส่งผลให้ไปเกิดในภพภูมิที่ลำบากต่อไป โดยที่สุดแม้จะได้เกิดเป็นมนุษย์แล้ว ก็ยังมีความแตกต่างกันในด้านของรูปลักษณ์ หรือสถานะความเป็นอยู่อย่างเห็นได้ชัด เช่น การมีรูปร่างหน้าตาขี้ริ้วขี้เหร่ หรือสวย รวย จน เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแต่เป็นผลแห่งกรรมทั้งนั้น ดังพระพุทธภาษิตที่ว่า

กมฺมํ สตฺเต วิภชตี ยทิทํ หีนปฺปณฺฑิตาย^{๒๙}

กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและประณีตแตกต่างกัน^{๓๐} ดังนี้

จะเห็นได้ว่า การที่จะได้เกิดมาเป็นมนุษย์นี้ แสนยาก จะต้องอาศัยกรรมดี คือ บุญกุศลที่ได้บำเพ็ญไว้มาก จึงจะได้เกิดมาเป็นมนุษย์”^{๓๑}

^{๒๘} พระพรหมวชิรญาณ. ธรรมะประยุกต์ เพื่อสันติสุขของสังคม. มปท. : ๒๕๕๖, หน้า ๙๘.

^{๒๙} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๘๙/.....,

^{๓๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

^{๓๑} พระธรรมวชิรญาณ, “พระธรรมเทศนาทสภารมิกถา”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงก์โร), (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๔), หน้า ๕๖๖ – ๕๗๐.

๓. เพื่อสะท้อนคตินิยม คือการนำเอาเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ มาเพื่อสะท้อนเป็นคตินิยมแก่ผู้ฟัง เช่น

“เวลากับเราต่างก็กระทำต่อกันโดยการกินและการใช้อย่างนี้ ทำให้มองได้ว่าเป็นกำไรหรือขาดทุน เมื่อเวลาผ่านไปเปล่าโดยเราไม่ได้ทำอะไรให้เป็นประโยชน์ เราก็ถูกกาลเวลากลิ่นเอาฝ่ายเดียว นับว่าขาดทุน แต่ถ้าเราทำประโยชน์ได้มากมายในเวลาที่ผ่านไปนั้น ก็เรียกได้ว่าเราเป็นผู้ใช้เวลา เป็นฝ่ายที่ได้กำไร ไม่สูญเปล่า อย่างน้อยก็เท่าทุนหรือคุ้มค่า จึงมีธรรมชาติเตือนใจไว้ว่า

อโมฆี ทิวส์ กยิรา อูปเนน พหุเกน วา^{๓๒}

เวลาแต่ละวันอย่าให้ผ่านไปเปล่า ต้องเอาอะไรให้ได้ ไม่มากก็น้อย”^{๓๓}

๔. เพื่อชักจูงใจ คำสอนของพระพรหมวชิรญาณในรูปแบบต่างๆ จะประกอบด้วยบทอุบายยกตัวอย่างเช่น

“ทุกท่านต่างประจักษ์ดีว่า ในยุคที่เราทั้งหลายได้เกิดมาในรัชสมัยของพระองค์ เราได้เห็นความอัศจรรย์ในพระบารมีแห่งในหลวงรัชกาลปัจจุบัน เหมือนคนในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้เห็นความมหัศจรรย์ในพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระปิยมหาราช เป็นเหตุเป็นผลให้ทุกวันนี้ประเทศของเราเป็นประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมทรงเป็นองค์พระประมุข เพราะฉะนั้น เราชาวไทยต่างจึงซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณด้วยความจงรักภักดีและถนอมหวงแหนรักษามรดกอันประมาณค่ามิได้นี้ไว้เป็นมิ่งมหามงคลคู่ประเทศชาติบ้านเมือง คู่กับพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติประจำชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ เพื่อป้องกันภัยอันตรายต่างๆ และร่วมเป็นพลังแห่งความเสียสละ ความให้อภัยแก่กันและกัน ความปรองดอง และความรักสามัคคีของคนทุกหมู่เหล่าทุกเชื้อชาติศาสนามาร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว ดุจน้ำหลายหยดหลายสายไหลมารวมกันเป็นเจ้าพระยา เพราะธรรมชาติของน้ำแม้จะต่างสาย คนไทยแม้จะต่างกันทางเชื้อชาติศาสนาและความคิดเห็น แต่น้ำเจ้าพระยาและชาวไทยก็ย่อมไม่แตกแยกกันฉันใดฉันนั้น ทั้งนี้ เพื่อจะได้ร่วมกันเป็นสังฆสามัคคี ภายใต้พระบารมีและน้ำพระทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์พระประมุขแห่งชาติ ผู้ทรงทศพิธราชธรรมและนำพาในการสร้างสรรค์จรรโลงราชอาณาจักรชาติไทยให้เจริญวัฒนาสถาพรสืบไปทั่วกาลนิรันดร์”^{๓๔}

^{๓๒} ชุ.เถร. (บาลี) ๒๖/๔๕๑/.....,

^{๓๓} พระเทพประสิทธิมนต์, “ความหวัง”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, **พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงโกโร)**, หน้า ๗๔๐.

^{๓๔} พระพรหมวชิรญาณ, **ปาฐกถาธรรมเรื่อง “ธ ผู้ทรงครองแผ่นดินโดยธรรม”**, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ธรรม, ๒๕๕๗), หน้า ๑๑ - ๑๒.

จะเห็นได้ว่า วัตถุประสงค์งานเผยแผ่ของพระพรหมจริยานุสนั้น เป็นไปเพื่อการรับรู้ของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ให้นำไปปฏิบัติ สะท้อนคตินิยม และเพื่อจูงใจ

๔.๒.๒ ความสอดคล้องในด้านผู้ส่งสาร

ผู้ส่งสาร คือ ผู้ที่ทำหน้าที่ส่งข้อมูล ส่งสารไปยังผู้รับสารโดยผ่านช่องทางที่เรียกว่าสื่อ ผู้ส่งสารจะต้องมีทักษะในการสื่อสาร มีเจตคติต่อตนเอง ต่อเรื่องที่จะส่ง ต้องมีความรู้ในเนื้อหาที่จะส่ง และอยู่ในระบบสังคมเดียวกับผู้รับก็จะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ

ก. ทักษะในการสื่อสาร คือ ความชำนาญในการสื่อสาร ได้แก่ ทักษะในการเข้ารหัสคือการอ่านและพูด ทักษะในการถอดรหัสคือการอ่านและการฟัง และทักษะในการใช้เหตุผล ในฐานะของผู้ส่งสาร ทักษะในการสื่อสารมีอิทธิพลต่อผู้ส่งสาร ๒ ประการ คือ

๑. ทักษะในการสื่อสารมีอิทธิพลต่อความสามารถของผู้ส่งสาร ในการวิเคราะห์วัตถุประสงค์ และเจตนารมณ์ของตน คือทักษะในการสื่อสารมีอิทธิพลต่อความคิดของผู้ส่งสาร

๒. ทักษะในการสื่อสารมีอิทธิพลต่อความสามารถในการเข้ารหัสสารซึ่งแสดงเจตนารมณ์หรือความคิดของผู้ส่งสาร ในการเข้ารหัสสารซึ่งแสดงเจตนารมณ์ของตนนั้น ผู้ส่งสารจำเป็นต้องมีทักษะที่จำเป็นในการเข้ารหัส

ข. ทักษะ คือ ทักษะหรือความรู้สึกลักษณะใดอย่างหนึ่งที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในการสื่อสารของมนุษย์นั้น ทักษะของผู้ส่งสารเป็นปัจจัยหนึ่งที่สามารถเพิ่มหรือลดประสิทธิผลของการสื่อสาร ทักษะของผู้ส่งสารแบ่งออกได้เป็น ๓ ประการคือ

๑. ทักษะติดต่อกับตนเอง หากผู้ส่งสารมีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง มีความมั่นใจในตัวเอง เชื่อมั่นว่าตนเองมีความสามารถ โอกาสที่ผู้ส่งสารจะประสบผลสำเร็จในการสื่อสารก็มีมาก

๒. ทักษะติดต่อกับเรื่องที่จะสื่อสาร หากผู้ส่งสารไม่มีทัศนคติที่ดีต่อเรื่องที่จะทำการสื่อสารแล้ว ผู้ส่งสารก็จะขาดความมั่นใจ, ไม่อยากที่จะทำการสื่อสารและทำการสื่อสารไม่ได้ดี

๓. ทักษะติดต่อกับผู้รับสาร ผู้ส่งสารมีความรู้สึกที่ดี มีความพอใจในตัวผู้รับสาร ก็อยากจะทำกรสื่อสารด้วย และหาคำพูดที่เหมาะสม เป็นที่น่าพอใจของผู้รับสาร โอกาสที่จะประสบผลสำเร็จในการสื่อสารก็มีมาก

ค. ความรู้ คนที่ไม่มีความรู้ย่อมไม่สามารถที่จะพูดหรือเขียนได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามในการสื่อสารนั้น ความถูกต้องและประสิทธิผลของการสื่อสารขึ้นอยู่กับความรู้ ๒ ประเภท คือ

๑. ความรู้เรื่องที่จะสื่อสาร คือ ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของเรื่องที่จะทำการสื่อสาร หากผู้ส่งสารมีความรู้เรื่องที่จะสื่อสารดี โอกาสที่การสื่อสารจะประสบผลสำเร็จก็มีมาก

๒. ความรู้เรื่องกระบวนการการสื่อสาร ในกระบวนการการสื่อสารนั้น มีองค์ประกอบหลายองค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน แต่ละองค์ประกอบ ล้วนแล้วแต่มีความสำคัญต่อผลของการสื่อสารทั้งสิ้น เรามักจะมีประสบการณ์อยู่เสมอว่าคนบางคนมีความรู้ดีแต่ทำการสื่อสารไม่ได้ดี ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะบุคคลผู้นั้นมีแต่ความรู้ในสิ่งที่ตนจะพูด แต่ไม่มีความรู้ในกระบวนการการสื่อสาร ไม่รู้ว่าตัวเองถนัดพูดหรือถนัดเขียน

ง. สถานภาพในสังคมและวัฒนธรรม คนที่อยู่ในสังคมเดียวกันแต่มีสถานภาพในสังคม ต่างกันย่อมทำการสื่อสารต่างกัน คนที่มีวัฒนธรรมต่างกันก็ทำการสื่อสารต่างกันด้วย ปัญหาที่สำคัญของการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ก็คือความแตกต่างด้านวัฒนธรรมระหว่างผู้ทำการสื่อสาร ทั้งนี้ เพราะวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อความคิดและพฤติกรรมในการสื่อสารของคน^{๓๕}

พระพรหมวชิรญาณ ในฐานะผู้ส่งสาร เป็นผู้มีบุคลิกที่สมบูรณ์ด้วยสรี มีอัธยาศัยจิตใจ งดงามและกว้างขวาง ทรงไว้ซึ่งธรรมวินัย เป็นพระเถระผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ใฝ่ใจในการศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ เคารพเทิดทูนครูบาอาจารย์ มีความอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ ทั้งเป็นนักगी ที่มีความรู้ความสามารถเข้าใจหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง^{๓๖} พิจารณาได้จากคุณสมบัติ คือ

๑. ทักษะในการสื่อสาร ท่านมีความรู้ความสามารถรอบด้าน ทั้งในการปฏิบัติธรรม การเจรจาหรือการสนทนากับพุทธศาสนิกชนในทุกระดับ งานเขียน บทเทศนา การประพันธ์บทกวี บทความ งานพูด การให้โอวาท งานด้านการผลิตสื่อ ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า “... เมื่อตอนที่อาตมา ทำงานทางด้านสื่อ คือการเขียนหนังสือ เขียนบทความต่างๆ อย่างเดียวนี้ เรามองสังคมอีกแบบ มองด้านที่เราเห็น เรารู้อะไร เราก็อ่าน วิพากษ์ วิจารณ์ ตามความคิดเห็นของเราได้ แต่พอมาทำงาน ด้านบริหาร มาสนองงานผู้ใหญ่ ทำให้เราต้องคิดพิจารณารอบด้าน เราต้องรู้ว่าสิ่งใดพูดได้ เขียนได้ หรือไม่ได้ บางอย่าง ต้องเป็นความลับ ความรู้การควร มิควร ดังนั้น แม้เราจะมีเพื่อน มีพรรคพวกอยู่ในสื่อนี้ เราก็อเปิดเผยให้ข้อมูลไม่ได้ ความรับผิดชอบทุกคนจะต้องมี เวลาเราเขียนหนังสือเราก็อรับผิดชอบต่องานเขียนต่อความคิดของเรา แต่เมื่อเราอยู่ในงานสายบริหาร ก็ต้องรับผิดชอบต่อหน้าที่ และต่อผู้บังคับบัญชา ถ้าความลับรั่วไหลก็จะเกิดผลเสียต่อผู้ใหญ่ และต่อส่วนรวมได้เหมือนกัน”^{๓๗}

๒. ทักษะคติ ถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเผยแผ่ เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในด้านการสื่อสาร ในประเด็นที่จะต้องพิจารณามีอยู่ ๓ ประการด้วยกัน คือ

^{๓๕} ประมะ สตะเวทิน, **หลักนิเทศศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๕๑ – ๕๖.

^{๓๖} พระมหาอุดม ปญญาวชิโร, “คาถาสวดดีเกียรติคุณของพระธรรมวชิรญาณ”, **รามคำแหงดุษฎีพระธรรมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงกโร สุทธิพันธุ์)**. ที่ระลึกงานฉลองอายุครบมณฑลครบ ๖๔ ปี ฉลองสมณศักดิ์พิธีรับและฉลองปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง วันที่ ๒๐, ๒๑, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๔. (กรุงเทพมหานคร : กราฟิการ์ตพริ้นตัง, ๒๕๔๔), หน้า (๒๔).

^{๓๗} เบญจวรรณ มนัสไพบุลย์, “ทางสายนี้มีแต่ “ให้” เส้นทางยาวไกล ของพระเทพประสิทธิ์มณฑ (ประสิทธิ์ เขมงกโร สุทธิพันธุ์)”, ใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมมจิตโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๑๑๔.

๑) ทศนคติต่อตนเอง พระพรหมวชิรญาณ มีทัศนะว่า

“อาตมภาพรู้สึกมีความปิติและถือเป็นกุศลเกียรติอย่างยิ่ง ที่ได้รับนิมนต์ให้มาแสดงความคิดเห็น เรื่อง “จริยธรรมและคุณธรรมสำคัญอย่างไร” ในการเปิดประชุมเรื่อง “การส่งเสริมจริยธรรมและคุณธรรมเข้าสู่จิตใจเยาวชน” ซึ่งเครือข่ายสหพันธ์องค์กรเยาวชนเอเชียอาคเนย์จัดขึ้นเป็นครั้งแรก ที่กรุงเทพมหานครในวันนี้ ก่อนอื่น ใคร่ขอชี้แจงว่า ความคิดเห็นที่นำมาพูดในวันนี้ เป็นเพียงทรรศนะของพระภิกษุรูปหนึ่งในพระพุทธศาสนา ที่เคยมีโอกาสร่วมงานกับนักสอนศาสนาต่างๆ ในการนำเอาธรรมะหรือหลักคำสอนทางศาสนา เข้าไปสร้างสรรค์ให้เกิดสันติสุขแก่ประชาชนในประเทศต่างๆ มาแล้ว และในการมาแสดงความคิดเห็นในวันนี้ มิใช่มาแสดงต่อท่านที่เป็นพุทธศาสนิกชนเท่านั้น แต่มาแสดงท่ามกลางศาสนิกชนหลายศาสนา ในฐานะที่เป็นเพื่อนมนุษย์ร่วมโลกเดียวกัน และมีความรักความปรารถนาดีต่อกันโดยเชื่อมั่นว่า ความรักความปรารถนาดีต่อกันนั้น จะเชื่อมประสานไมตรีจิตมิตรภาพ ให้มนุษย์ทุกชาติ ศาสนา สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสันติสุข และเจริญรุ่งเรืองได้ ถ้ามนุษย์เราตระหนักในจริยธรรมและคุณธรรมแห่งความเป็นมนุษย์”^{๓๘}

๒) ทศนคติต่อสาร ท่านให้ทัศนะว่า

“ในยุคที่ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี กำลังมีบทบาทสำคัญต่อมวลมนุษยชาติอยู่ การสื่อสารทุกแขนงนับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตประจำวันของมนุษย์ เพราะมนุษย์จะอยู่โดดเดี่ยวตามลำพังมิได้ จำเป็นจะต้องติดต่อรับส่งข่าวสารความรู้และวิทยาการต่างๆ ต่อกันในมวลมนุษย โดยใช้ศาสตร์และศิลป์ที่เหมาะสมเข้ามาผสมผสานในงานสื่อสารเกิดความเรียบร้อยสวยงามและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น”^{๓๙}

๓) ทศนคติต่อผู้รับสาร ท่านให้ทัศนะว่า

“ไม่ว่าการสื่อสารทุกแขนงจะเจริญก้าวหน้าไปขนาดไหนก็ตาม เทคโนโลยีและคอมพิวเตอร์จะมีบทบาทมากน้อยแค่ไหนก็ตาม แต่สิ่งหนึ่งซึ่งจะขาดเสียมิได้ในงานสื่อสารก็คือสัจธรรม หรือข้อมูลข่าวสารที่เป็นจริง รวมถึงกุศลเจตนาที่จะใช้การสื่อสารให้เป็นประโยชน์ต่อมวลชนและเพื่อนมนุษย์ในโลกโดยปราศจากอคติมากที่สุด ข้อมูลข่าวสารที่เป็นจริงนั้น ไม่เพียงแต่แสดงถึงคุณประโยชน์ที่มวลมนุษย์จะได้รับ แล้วมีผลสะท้อนกลับถึงความนิยมชมชื่นและผลทางธุรกิจของผู้ผลิตสื่อชนิดนั้นๆ เท่านั้น แต่แสดงถึงคุณค่าแห่งสัจธรรม คุณธรรม และความตั้งใจจริง

^{๓๘} พระธรรมวชิรญาณ, “จริยธรรมและคุณธรรมสำคัญอย่างไร”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงก์โร), หน้า ๖๖๕.

^{๓๙} พระเทพประสิทธิ์มณเฑียร, “ฐานันดรที่สี่ สื่อสารสร้างสรรค์สังคม”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงก์โร), หน้า ๑๐๗๘.

อันบริสุทธิต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ตลอดถึงต่อชุมชนและประเทศชาติโดยส่วนรวมด้วย งาน
 สื่อมวลชนที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งศีลธรรม รวมถึงผู้ทำหน้าที่ดังกล่าวด้วยจิตวิญญาณอันบริสุทธิ์
 จึงได้รับความนิยมนยกย่องเชิดชูเกียรติไว้ว่าเป็นฐานันดรที่สี่ของโลก”^{๔๐}

๓. ความรู้ พระพรหมวชิรญาณ เป็นผู้มีความรู้ในด้านการเผยแผ่ พิจารณาได้จากประเด็น
 ดังนี้

๑) ความรู้เรื่องที่จะเผยแผ่ ในเรื่องที่พระพรหมวชิรญาณเผยแผ่นั้น ท่านมี
 ความรู้ในเรื่องที่จะพูด หรือได้ทำการศึกษามาเป็นอย่างดีก่อนที่จะนำเสนอ เช่นการปาฐกถา และ
 การแสดงพระธรรมเทศนาเฉลิมพระเกียรติ เป็นต้น

๒) ความรู้เรื่องกระบวนการเผยแผ่ โดยท่านรู้ว่าแต่ละอย่างล้วนมี
 องค์ประกอบที่เนื่องกัน ในสถานการณ์เช่นไร ควรสื่อสารอย่างไร ทั้งงานเขียนงานพูด ท่านจะ
 ประมวลเป็นองค์ความรู้และปรับเปลี่ยนลีลาในแต่ละลักษณะงานสื่อสารได้ ในบางงานท่านจะพูดโดยใช้
 เอกสาร บางงานที่จะพูดโดยไม่ต้องใช้เอกสาร งานเขียนจะมีลีลาและสำนวนเพื่อสื่อกับผู้รับสารที่เป็น
 เอกลักษณ์ของท่าน

๔. สถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรม ในส่วนนี้จะมองเห็นภาพปรากฏได้ชัดจากการที่
 พระพรหมวชิรญาณมีประสบการณ์การเผยแผ่ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ที่จะต้องศึกษา
 รายละเอียดของแต่พื้นที่ที่เข้าไปทำการเผยแผ่ ในครั้งเป็นสามเณรได้จำพรรษาที่วัดยาน้อย จังหวัด
 อุบลราชธานี แล้วมาอยู่วัดมณีวนาราม จังหวัดอุบลราชธานี ต่อมาย้ายเข้ามาอยู่วัดมหาธาตุ
 วัดสุทัศนเทพวราราม และอุปสมบทที่วัดจักรวรรดิราชาวาส นอกจากนั้นยังได้ไปปฏิบัติศาสนกิจที่
 วัดธัมมาราม สหรัฐอเมริกา ๑๐ ปี ย้ายกลับมายังวัดจักรวรรดิราชาวาส และได้รับพระบัญชาแต่งตั้ง
 ให้ย้ายไปดำรงตำแหน่งเจ้าวัดยานนาวา ตามลำดับ ทำให้ท่านเข้าใจสถานภาพทางสังคมและ
 วัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ดังที่พระศรีธีรวงศ์ได้ปรารภถึงพระพรหมวชิรญาณตอนหนึ่งว่า

“พระเดชพระคุณนั้นเป็นพระเถระที่มีคุณธรรมสูง มีความรู้ความสามารถหลายด้าน
 มีความอดทนและเสียสละเป็นเลิศ อย่างการสร้างวัดไทยในอเมริกาในถิ่นของคนต่างชาติ
 ต่างศาสนา ต่างวัฒนธรรมประเพณี ไม่ใช่เรื่องง่าย เริ่มต้นด้วยการถูกเจ้าของถิ่นและผู้คลั่ง
 ศาสนาต่อต้าน ถูกเขาด่าเขาปาก้อนก้อนหินใส่ เขาขับไล่ทุกรูปแบบ แต่พระเดชพระคุณก็มี
 ความหนักแน่นอดทน ยอมเสียสละและเสี่ยงตาย เพื่อให้มีวัดตั้งอยู่ในประเทศอเมริกาให้ได้
 โดยอาศัยความอดทนและความฉลาดรอบคอบ แม้จะไม่กลัว แต่ก็ไม่ได้ตอบในทางร้ายต่อใคร
 พระเดชพระคุณพยายามหาทางปลูกสร้างและเจริญสัมพันธไมตรีกับเพื่อนบ้านเจ้าของประเทศ

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๗๘.

พร้อมกับบรมครูท้าวและจิตใจคนไทยในต่างแดนไว้ให้เป็นปึกแผ่น ร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหา และดำเนินงานจนการสร้างวัดประสบความสำเร็จ”^{๔๑}

ตัวอย่างที่ยกมานี้ เป็นเครื่องสะท้อนถึงความที่ท่านเป็นผู้มีทักษะของผู้ส่งสารได้เป็นอย่างดี ตรงตามองค์ประกอบของของผู้ส่งสารตามหลักนิเทศศาสตร์

๔.๒.๓ ความสอดคล้องในด้านสาร

สาร คือ เนื้อหาหรือเรื่องราวที่ผู้ส่งสารส่งไปให้ผู้รับสาร ปัจจัยที่มีส่วนกำหนดประสิทธิภาพของสาร ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิผลของการสื่อสารมีอยู่ ๓ ประการ^{๔๒} คือ

ก. รหัสสาร คือกลุ่มของสัญลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นในลักษณะที่มีความหมายต่อคน สิ่งที่จะเป็นรหัสได้จะต้องมีส่วนประกอบ ทำหน้าที่เป็นคำศัพท์ และมีกระบวนการ หรือโครงสร้าง ที่รวมส่วนประกอบเข้าด้วยกันอย่างได้ความหมาย

ข. เนื้อหาสาร คือ สิ่งที่เป็นสาระเรื่องราวของสารซึ่งถ่ายทอดความคิด, เจตนารมณ์ และวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร

ค. การจัดสาร การจัดสารคือการตัดสินใจของผู้ส่งสารในการเลือกและเรียบเรียงรหัสและเนื้อหาสาร ผู้ส่งสารแต่ละคนย่อมมีวิธีการในการจัดสารไม่เหมือนกัน สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการจัดสารของผู้ส่งสารคือ

๑. บุคลิกส่วนตัวของผู้ส่งสาร บุคลิกลักษณะของบุคคลแต่ละคน นั้นได้รับอิทธิพลจากทักษะในการสื่อสาร, ทักษะคิด, ความรู้, วัฒนธรรมและสังคม ทำให้คนแต่ละคนมีลีลาในการจัดสารต่างๆ กันไป

๒. ผู้รับสาร ในการสื่อสารนั้น ผู้ส่งสารย่อมกำหนดผู้รับสาร เป้าหมายของตน และในการจัดสารนั้น เพื่อผู้ส่งสารจะได้จัดสารให้เหมาะสมกับผู้รับสาร

สารของพระพรหมวชิรญาณ ที่ท่านนำมาแสดงผ่านกระบวนการต่างๆ หลายรูปแบบด้วยกัน ดังนี้

๑) รหัสสาร สิ่งที่ถ่ายทอดความรู้สึกลึกซึ้ง ที่เป็นสัญลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อส่งสารนั้น สามารถพิจารณาได้ดังนี้

๑. พระธรรมเทศนา ประกอบด้วยพระธรรมเทศนาเนื่องในโอกาสวันสำคัญ, งานพระราชพิธี และพระธรรมเทศนาทั่วไป

๒. ปาฐกถาและบรรยาย

๓. สัมมนาวิทยุและอนุสรณ์กถา

^{๔๑} พระศรีธีรวงศ์, “สังฆมโนมยกา”, ใน พระพรหมวชิรญาณ, ? พระพรหมลิขิต พร้อมด้วยบทธรรมกวีเพื่อชีวิต, ที่ระลึกพระพรหมวชิรญาณ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๔, (มปท. : ๒๕๔๔.), หน้า ๑๗.

^{๔๒} ประมะ สตะเวทิน, หลักนิเทศศาสตร์, หน้า ๕๕ – ๖๐.

๔. บทความ

๕. กวีนิพนธ์

๖. สื่อโทรทัศน์ วิทยู และสื่อสิ่งพิมพ์

๒) เนื้อหาสาร จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ เรื่องราวสาระทางธรรมะที่ พระพรหมวชิรญาณได้ถ่ายทอดไปยังผู้รับสารนั้น ท่านจะเน้นไปที่

๑. สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

๒. หลักไตรสิกขา

๓. หลักการดำรงชีวิต

๔. หลักอริยสัจ

๕. การเผยแผ่ตามหลักของมหาเถรสมาคม

๓) การจัดสาร พระพรหมวชิรญาณ มีวิธีการนำเสนอใน ๑๔ รูปแบบ คือ

๑. การอธิบายเนื้อหา

๒. การใช้ถ้อยคำ ประกอบด้วยการใช้ถ้อยคำพรรณนา, การใช้ถ้อยคำที่ ทันสมัย, การใช้ถ้อยคำที่เป็นวิชาการ, การใช้ถ้อยคำเหมาะสมแก่บุคคลและสถานที่ และการให้ความ คิดเห็นและความรู้สึก

๓. สำนวนและลีลา

๔. คำกลอน บทกวี

๕. การอ้างสุภาษิต

๖. การประยুক্ত

๗. อุปมาอุปไมย

๘. ประสบการณ์

๙. สถานการณ์

๑๐. การเปรียบเทียบ

๑๑. คติธรรม

๑๒. ยกอุทาหรณ์และเล่านิทาน

๑๓. การอธิบายคำศัพท์

๑๔. ยกบุคคลและเหตุการณ์ตัวอย่าง

จากการศึกษาพบว่า รหัสสารของพระพรหมวชิรญาณ คือ พระธรรมเทศนา, ปาฐกถาและ บรรยาย, สัมโมทนาภักขาและอนุสรณภักขา, บทความ, กวีนิพนธ์, สื่อโทรทัศน์ วิทยู และสื่อสิ่งพิมพ์ ส่วนเนื้อหาสาร คือ สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์, หลักไตรสิกขา, หลักการดำรงชีวิต, หลัก อริยสัจ, การเผยแผ่ตามหลักของมหาเถรสมาคม โดยพระพรหมวชิรญาณนำเสนอใน ๑๔ รูปแบบ คือ

การอธิบายเนื้อหา, การใช้ถ้อยคำ, สำนวนและลีลา, คำกลอน บทกวี, การอ้างสุภาษิต, การประยูกต์, อุปมาอุปไมย, ประสพการณ์, สถานการณ์, การเปรียบเทียบ, คติธรรม, ยกอุทาหรณ์และเล่านิทาน, การอธิบายคำศัพท์, ยกบุคคลและเหตุการณ์ตัวอย่าง ถือว่าสอดคล้องตามหลักนิเทศศาสตร์ ได้ผลิตสารผ่านการเข้ารหัสตามหลักนิเทศศาสตร์ ส่วนการจัดเข้ารหัสสาร เนื้อหาสาร และการจัดสาร อยู่ที่ย่อลักษณะของแต่ละบุคคลเป็นผู้ถ่ายทอด

๔.๒.๔ ความสอดคล้องในด้านสื่อ

สื่อ คือ เครื่องมือที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร เพื่อช่วยให้การส่งหรือรับสารเป็นไปอย่างสะดวกและชัดเจน ในการพิจารณาเรื่องสื่อที่เราจะต้องพิจารณาถึงความสามารถของสื่อในการนำสารไปสู่ประสาทในการรู้สึกของผู้รับสาร ผู้รับสารสามารถรับรู้ความรู้สึกได้จากการเห็น การได้ยิน การสัมผัส การได้กลิ่น และการลิ้มรส สื่อแต่ละสื่อย่อมมีความสามารถต่างๆ กัน สิ่งที่กำหนดการตัดสินใจในการเลือกสื่อของผู้ส่งสารก็คือ

๑. ผู้รับสาร ในการเลือกสื่อ นั้น ผู้ส่งสารจะต้องพิจารณาถึงลักษณะของผู้รับสาร ด้วยว่าผู้รับสารเป็นใคร มีความสามารถในการรับและถอดรหัสด้วยการฟัง, การอ่านหรือการดู

๒. สาร นอกจากนั้นผู้ส่งสารจะต้องพิจารณาด้วยว่ารหัส, เนื้อหาและการจัดสารของตนนั้นเหมาะสมกับสื่อประเภทไหน

๓. ผู้ส่งสาร ในการเลือกสื่อ นั้น ผู้ส่งสารจะต้องพิจารณาความสามารถในการเข้ารหัสของตนด้วยว่าตนเองมีความสามารถในการพูด เขียน หรือในการแสดง เป็นต้น^{๔๓}

ในการกำหนดการใช้สื่อของพระพรหมวชิรญาณนั้น ท่านมีวิธีการที่ไม่ใช่เพียงแค่คำเทศน์ คำสอนเท่านั้น ท่านยังนำมาปฏิบัติด้วย เพื่อให้เป็นแบบอย่าง ทำให้ผลสัมฤทธิ์ออกมาเป็นรูปธรรม สารุชนยังสามารถเอาแบบอย่างจากท่านไปบริหารจัดการในกิจกรรมของตนเอง นอกจากนั้น ยังใช้ทุกวิธีการที่หลากหลายเป็นเครื่องมือเผยแผ่ ทำให้วัดวาอารามนอกจากเป็นแหล่งปฏิบัติแล้วยังเป็นแหล่งเรียนรู้ได้อย่างหลากหลาย เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม การสวดมนต์ทำวัตร ทำให้พระภิกษุสามเณร และพุทธศาสนิกชนได้ใกล้ชิดกับพระศาสนาและได้ขัดเกลาจิตใจ นอกจากนั้นยังมีสื่อโทรทัศน์ เผยแพร่ไปอย่างกว้างขวาง ก่อให้เกิดความเข้มแข็งแก่พระศาสนา^{๔๔} จำแนกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑) สื่อบุคคล คือ การใช้บุคคลเป็นผู้นำ เป็นผู้ส่งสารหรือเป็นผู้ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารต่างๆ ไปยังผู้รับสาร หรือในอีกแง่หนึ่งก็คือตัวผู้ส่งสารนั่นเอง ซึ่งบุคคลผู้นี้จะเป็นผู้เข้ารหัสสาร (Encoder) โดยการพูด การเขียน หรือการแสดงออกส่งไปให้ผู้รับเพื่อให้ผู้รับได้รับรู้และเข้าใจในสิ่งที่

^{๔๓} ประมะ สตะเวทิน, *หลักนิเทศศาสตร์*, หน้า ๖๒ – ๖๔.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายพิศิษฐ์ ลีลาวชิโรภาส, ผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดิน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ตนเองต้องการ^{๔๕} สื่อบุคคลที่พระพรหมวชิรญาณใช้ ได้แก่ การแสดงพระธรรมเทศนา การปาฐกถา การบรรยาย การกล่าวสัมโมทนียกถา เป็นต้น

๒) สื่อที่ไม่ใช่บุคคล เช่น สื่อมวลชน (Mass Media) ซึ่งเป็นการส่งข้อมูลข่าวสารโดยสื่อที่ไม่ใช่บุคคล ได้แก่ สื่อมวลชนหรือสื่อระยะไกลที่ถูกนำมาใช้เป็นช่องทางในการส่งหรือถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารไปยังผู้รับในกรณีที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารไม่ได้อยู่ใกล้ชิดกัน สำหรับสื่อมวลชนนั้นแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ สื่อสิ่งพิมพ์ (Printed Media) ที่ใช้การเขียนและการพิมพ์เป็นหลักในการส่งข้อมูล ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือแผ่นพับ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Media) ซึ่งเป็นสื่อที่ใช้ไฟฟ้าในการส่งหรือถ่ายทอดข้อมูล อันได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ เป็นต้น^{๔๖} พระพรหมวชิรญาณได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เป็นสื่อไม่ใช่บุคคล เช่น หนังสือการปฏิบัติศาสนกิจ อันเป็นธรรมบรรณาการในวันอายุวัฒนมงคลของท่านทุกปี การแสดงพระธรรมเทศนาและปาฐกถา ทางสถานีโทรทัศน์และวิทยุ เขียนบทความ เขียนบทกวีเพื่อตีพิมพ์เป็นรูปเล่มหนังสือและเผยแพร่ในสื่อออนไลน์ การให้สัมภาษณ์หลักธรรมทางหนังสือพิมพ์ เป็นต้น สื่อที่ไม่ใช่บุคคลนี้เป็นสิ่งที่พระพรหมวชิรญาณตั้งใจจะใช้เป็นสื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนามาตั้งแต่เป็นสามเณรจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่า พระพรหมวชิรญาณ ท่านใช้สื่อในการเผยแผ่ มี ๒ ประการคือ สื่อบุคคล กับสื่อที่ไม่ใช่บุคคล ทั้งสองประเภทนี้สอดคล้องกับหลักนิเทศศาสตร์ในหลักการพิจารณา การเลือกสื่อ โดยพิจารณาในการเลือกสื่อให้เหมาะสมกับสารเพื่อถ่ายทอดไปยังผู้ฟัง

๔.๒.๕ ความสอดคล้องในด้านผู้รับสาร

ผู้รับสาร คือ ผู้ที่เป็นเป้าหมายของผู้ส่งสาร การสื่อสารจะมีประสิทธิภาพ ผู้รับสารจะต้องมีประสิทธิภาพในการรับรู้ มีเจตคติที่ดีต่อข้อมูลข่าวสาร ต่อผู้ส่งสารและต่อตนเอง

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพของผู้รับสารประกอบไปด้วย

ก. ทักษะในการสื่อสาร ในการรับสาร ผู้รับสารจะต้องมีความสามารถในการอ่าน ฟังและคิด มิฉะนั้นก็จะไม่สามารถรับและถอดรหัสสารของผู้ส่งสารได้ ในฐานะผู้รับสาร ทักษะในการสื่อสารมีอิทธิพลต่อผู้รับสาร ๒ ประการคือ

๑. มีอิทธิพลต่อความคิดของผู้รับสาร ทักษะที่มีอิทธิพลต่อความคิดของผู้รับสารก็คือทักษะด้านภาษา

๒. มีอิทธิพลต่อความสามารถของผู้รับสารในการถอดรหัส ซึ่งแสดงเจตนาารมณ์หรือความคิดของผู้ส่งสาร

^{๔๕} กิตติมา สุรสนธิ. ความรู้ทางการสื่อสาร. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักส์, ๒๕๕๗, หน้า ๒๕.

^{๔๖} อ้างแล้ว.

ข. ทักษะการคิด ปัจจัยด้านทัศนคติของผู้รับสารแบ่งออกได้เป็น ๓ ประการ คือ

๑. ทัศนคติต่อตนเอง (Attitude toward self) ในการเป็นผู้รับสารนั้น หากผู้รับสารมีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเอง โอกาสที่ผู้รับสารจะเข้าใจสารของผู้ส่งสารก็มีมาก

๒. ทัศนคติต่อสาร (Attitude toward the message) ทัศนคติที่ผู้รับสารมีต่อสารนั้นก็เป็นปัจจัยอีกประการหนึ่งที่สามารถเพิ่มหรือลดประสิทธิภาพของการสื่อสาร

๓. ทัศนคติต่อผู้ส่งสาร (Attitude toward source) หากผู้รับสารมีทัศนคติที่ดีต่อผู้รับส่งสาร มีความเชื่อถือเลื่อมใสในความรู้ความสามารถ ความจริงใจของผู้ส่งสาร (source's credibility) มีความชอบมีความประทับใจในบุคลิก (attractiveness) ของผู้ส่งสาร โอกาสที่การสื่อสารจะประสบผลสำเร็จก็มีมาก

ค. ความรู้ ผู้รับสารที่ไม่มีความรู้ย่อมไม่สามารถอ่านและฟังได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพความรู้ของผู้รับสารแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาของสาร (knowledge of the content of the message) ผู้รับสารจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาของสารที่ตนรับ หากผู้รับสารไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้น ผู้รับสารก็จะไม่สามารถเข้าใจเรื่องราวของสารนั้นได้

๒. ความรู้เรื่องกระบวนการการสื่อสาร (knowledge of the communication process) ผู้รับสารจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการการสื่อสารด้วย การสื่อสารจึงจะมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

ง. สถานภาพในสังคมและวัฒนธรรม ผู้รับสารก็เป็นสมาชิกของสังคมและมีวัฒนธรรมของตน ผู้รับสารจึงมีตำแหน่ง, บทบาท, ศักดิ์ศรี, ความเชื่อ, พฤติกรรมที่พึงปฏิบัติ, ค่านิยม ฯลฯ ของตน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลต่อการรับสาร และการตีความหมายของผู้รับสารซึ่งมีผลกระทบต่อประสิทธิภาพของการสื่อสารด้วย^{๔๗}

ผู้รับสารของพระพรหมวชิรญาณ พิจารณาได้จากคำกล่าวของบุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ ดังนี้

พระธรรมกิตติวงศ์ วัดราชโอรสาราม กล่าวว่า “ท่านเป็นพระเถระที่พูดตรงไปตรงมา ไม่อ้อมค้อม ปากกับใจตรงกัน สามารถคบด้วยง่าย ไว้วางใจได้ ที่สำคัญคือท่านเป็นพระที่มีแววของ บัณฑิต กล่าวคือเมื่อได้พูดคุยด้วย จะได้เห็นปฏิภาณไหวพริบต่างๆ ของท่าน จะได้เห็นปฏิภาณ ไหวพริบต่างๆ ของท่าน จะได้รับความรู้ความฉลาดจากท่านไม่มากก็น้อย และนอกจากนั้น ท่านยังเป็นพระที่มีวิสัยทัศน์ที่ไกลและกว้างขวาง ซึ่งหาไม่ได้ง่ายนักและที่อดจะกล่าวไว้ให้ประจักษ์ในโอกาส นี้ไม่ได้อีกอย่างหนึ่งคือ ท่านเป็นพระที่มีความรักและความปรารถนาดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และ

^{๔๗} ประมะ สตะเวทิน, หลักนิเทศศาสตร์, หน้า ๕๖ – ๕๘.

พระมหากษัตริย์อย่างแรงกล้า ถึงขนาดที่อาจจัดอยู่ในประเภทชาตินิยมหรือสถาบันนิยมจัดก็ได้ ทั้งดูได้จากท่านจะดำเนินกิจการอันใดก็เป็นไปเพื่อความมั่นคงแห่งสามสถาบันนี้เป็นหลัก ท่านยึดหลักนี้อย่างสม่ำเสมอมาโดยตลอด”^{๔๘}

พระธรรมราชานุวัตร วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กล่าวว่า “ข้าพเจ้าคุ้นเคยกับท่าน ... เริ่มแต่ทราบกิตติศัพท์ทางหนังสือพิมพ์และผู้ที่เคยไปพบกับท่านมาแล้วให้ฟังด้านการแต่งกาย ภายนอก โคลง ฉันท์ ท่านเป็นพระภิกษุรูปเดียวในคณะผู้ก่อตั้งชมรมนักกลอนแห่งประเทศไทย ... และที่พิเศษก็คือท่านมีความรู้ในด้านโหราศาสตร์”^{๔๙}

นอกจากคำกล่าวข้างต้นแล้ว ยังประมวลผู้รับสารของพระพรหมวชิรญาณได้ดังนี้ว่า “ท่านคิดริเริ่มสร้างสรรค์ไม่หยุดนิ่งมีงานให้คนข้างเคียงทำอยู่ตลอดเวลา ความคิดของท่านแหลมคมกว้างไกล จึงเป็นเหตุให้งานแต่ละงานออกมาอย่างน่าภาคภูมิใจ ปฏิบัติอย่างนี้ บ่งบอกถึงดวงจิตที่ผ่องใสอันเกิดมาแต่ศีล สมาธิ ปัญญา^{๕๐} มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนทั่วไป ไม่เลือกชั้นวรรณะทุกคนที่ไปหาเพื่อขอความช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็นการส่วนตัวหรือส่วนรวม ท่านจะให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลืออย่างดีเสมอมา ... ท่านไม่เคยแสดงหรือยกย่องตัวเองว่ามีความรู้ความสามารถ ... แต่ทุกคนได้ทราบและรู้จักดีว่า ท่านมีความรู้ความสามารถอย่างไร เพราะผลงานของท่านเป็นเครื่องบ่งบอกอยู่ในตัวอยู่แล้ว”^{๕๑} ท่านได้รับความเลื่อมใสศรัทธาจากพุทธศาสนิกชนที่ได้พบเห็น ทั้งนี้เนื่องจากการเป็นผู้ทรงศีลจริยวัตร สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติแห่งพระภิกษุสงฆ์ที่ควรแก่การสักการะโดยแท้ นอกจากนั้นแล้ว ท่านยังประกอบกรณียกิจอันเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ อีกทั้งเพื่อการพัฒนาในด้านอื่นๆ ด้วยความหมั่นเพียร^{๕๒} ท่านมีความสามารถรอบรู้หลายอย่าง ทั้งทางการประพันธ์ การบริหารงานสงฆ์ และโดยเฉพาะความชำนาญทางโหราศาสตร์บนพื้นฐานของธรรมะ^{๕๓} มีความรู้เพียบพร้อมทั้งด้านจิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ โหราศาสตร์ และอื่นๆ

^{๔๘} พระธรรมกิตติวงศ์, “อายุศมมงคลมูทิตา”, ใน พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๗.

^{๔๙} พระธรรมราชานุวัตร, “วันนี้ของวานนี้”, ใน พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๘.

^{๕๐} พระศรีธีรวงศ์, “ทางชีวิต”, ใน พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๑๖.

^{๕๑} พระมหาประชัน ชุตินธโร, “คำสดุดี”, ใน พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๒๓.

^{๕๒} พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ, “สารแสดงมูทิตาจิต แต่ พระเทพประสิทธิ์มณฑ (ประสิทธิ์ เขมังกโร), ใน พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๒๙.

^{๕๓} ตุ่น โกศลวิตร, “ศรีอุบล”, ใน พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๔๑.

ที่สามารถนำมาประยุกต์ให้เกิดความดีงามในชีวิตประจำวันของผู้ที่ไปขอความเมตตา^{๕๔} ท่านจะปรับความรู้ในทางโหราศาสตร์ที่ท่านร่ำเรียนมาสนทนา นำเอาธรรมะมาช่วยคลี่คลายปัญหาชีวิตจิตใจให้โดยไม่ต้องเสียค่าบริการ เป็นการแบ่งเบาภาระของบรรดาจิตแพทย์ทั้งหลาย^{๕๕} ท่านมองเห็นการณ์ไกลเหมือนมีญาณวิเศษ ตั้งใจอุทิศตัวท่านเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและสังคม ไม่เคยรู้จักคำว่าเหนื่อยหรือลำบาก^{๕๖} ทำงานทุกอย่างด้วยความอดทน เสียสละ และด้วยความสุขุมรอบคอบ เป็นนักปกครอง นักเผยแพร่ นักการศึกษา และนักสาธารณูปการที่ยอดเยี่ยม^{๕๗} เป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ที่มีคุณค่าสูงของชาติบ้านเมือง ... ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์ให้กับพระพุทธศาสนานานัปการ ทั้งในด้านการปฏิบัติศาสนกิจ และด้านการประกอบคุณงามความดีแก่ส่วนรวม โดยเฉพาะการอบรมสั่งสอนพระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชน การเผยแพร่พระพุทธศาสนา และการสร้างสาธารณูปการต่างๆ จนเป็นที่ยกย่องสรรเสริญ ศรัทธาเลื่อมใส และเคารพสักการะของประชาชนทั่วไป^{๕๘} ท่านเป็นผู้มีความรู้และทักษะทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย มีรายการโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม (World Buddhist TV : WBTV) ที่ท่านใช้เป็นสื่อในการเผยแพร่คำสอนของพระศาสนา และมีความตั้งใจที่จะพัฒนาช่องทางการสื่อสารนี้ให้เข้าถึงเยาวชนด้วยรูปแบบรายการที่หลากหลายและสอดคล้องกับความสนใจของวัยรุ่น เพื่อปักหลักพระศาสนาให้เป็นหลักยึดในการดำเนินชีวิตของเยาวชน”^{๕๙}

สรุปได้ว่า ผู้รับสารของพระพรหมวชิรญาณ ดังได้ยกตัวอย่างมานั้น ถือได้ว่าทุกท่านเป็นผู้มีทักษะในการสื่อสาร มีทัศนคติที่ดี มีความรู้ความสามารถ และอยู่ในสถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ รวมทั้งตำแหน่งหน้าที่การงานทุกระดับชั้น ทำให้พระพรหมวชิรญาณได้มองเห็นถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่จะถ่ายทอดไปยังผู้รับสารที่แตกต่างกัน ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

^{๕๔} พลเอกวันชัย เรืองตระกูล, “วัดจักรวรรดิราชาวาส พระเทพประสิทธิมนต์ กับ ครอบครัวเรื่องตระกูล”, ใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๔๙.

^{๕๕} สมัคร สุนทรเวช, “ท่านเจ้าคุณอาจารย์ กับ งานสร้างวัดอัมมมาราม”, ใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๓๗.

^{๕๖} พิพิธ เจียมมงคลทิพย์, “สวดดีท่านเจ้าคุณพระเทพประสิทธิมนต์”, ใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๖๗.

^{๕๗} วชิรย์ แจ่มจันทร์, “น้อมถวายมุทิตาสักการะ แต่ พระเทพประสิทธิมนต์ ผู้เปี่ยมด้วยเมตตาธรรมและขันติธรรม”, ใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๗๒.

^{๕๘} พลตำรวจเอกประชา พรหมนอก, “คำสวดดีพระเทพประสิทธิมนต์”, ใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๔๒.

^{๕๙} สุมาลี ไชยคุกรากุล, “สาสน์จากอธิการบดี”, ใน บุราณี เวียงสิมมา, บรรณาธิการ, **ปริญาครุศาสตร์ดุสิตบัณฑิตยศึกษาศาสตร์ สาขาการบริหารการศึกษา แห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ประจำปี ๒๕๕๔** ถวายแด่ พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมกรเถร สุทธิพันธุ์). กรุงเทพมหานคร : ออฟเซ็ท, ๒๕๕๔, หน้า ๔๗.

"บรรดาพระสงฆ์ที่เป็นนักสอนศาสนาทั้งหลาย ต่างก็มีจุดมุ่งหมายอันเดียวกันและตรงกันก็คือ ต้องการนำคนให้เข้าถึงแก่นหรือหัวใจพระพุทธศาสนา ทั้งโดยทางปริยัติและปฏิบัติธรรม แต่โดยวิธีการอาจจะแตกต่างกันตามอุบายวิธีและตามอุปนิสัย จริต ตลอดถึงวาสนาบารมีธรรมของคนแต่ละเหล่าแต่ละคนซึ่งไม่เหมือนหรือไม่เท่าเทียมกัน วิธีการบางอย่างอาจจะเหมาะสมกับคนที่มีจริตอย่างหนึ่ง แต่อาจไม่เหมาะสมสำหรับคนที่มีจริตอีกอย่างหนึ่ง ฉะนั้น ขอท่านศาสนิกทั้งหลายอย่าพึ่งด่วนตำหนิหรือวิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์ผู้นำธรรมะไปสงเคราะห์ประชาชนโดยวิธีการที่ตนเองไม่เห็นด้วย หรือไม่ควรวุ่นตำหนิหรือวิพากษ์วิจารณ์ศาสนิกชนบางเหล่าบางคนที่ชอบวิธีการสอนธรรมะหรือการศึกษาและปฏิบัติธรรมที่แตกต่างจากวิธีที่ตนใช้อยู่ แต่ควรจะแผ่เมตตาและพิจารณาธรรม ตลอดถึงอุบายวิธีต่างๆ โดยอุบายอันแนบคายเถิด"^{๖๐}

**ตารางที่ ๒ ความสอดคล้องระหว่างการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์
กับวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ**

ความสอดคล้อง	การสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์	การเผยแผ่ ของพระพรหมวชิรญาณ
วัตถุประสงค์	- เพื่อแจ้งให้ทราบ - เพื่อสอนหรือให้การศึกษา - เพื่อสร้างความบันเทิงพอใจ - เพื่อเสนอหรือจูงใจ	- เพื่อให้เกิดความเข้าใจ - เพื่อสอนหรือให้นำไปปฏิบัติ - เพื่อสะท้อนคตินิยม - เพื่อชักจูงใจ
ผู้ส่งสาร	- ทักษะในการสื่อสาร - ทักษะคนดี - ความรู้ - ระบบสังคมและวัฒนธรรม	- มีความรอบรู้และปฏิบัติ น่าเลื่อมใส - มีคุณธรรมจริยธรรม - รอบรู้เรื่องเผยแผ่และกระบวนการ - อาศัยประสบการณ์
สาร	- รหัสสาร - เนื้อหาสาร - การจัดสาร	- พระธรรมเทศนา - ปาฐกถาและบรรยาย - สัมมนาวิทยุภาพและอนุสรณ์ภาพ - บทความ - กวีนิพนธ์ - สื่อวิทยุโทรทัศน์และสื่อสิ่งพิมพ์ - สถาบันชาติ ศาสนา - พระมหากษัตริย์

^{๖๐} พระราชรัตนารักษ์, “แก่นศาสนา”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, **พระพรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจกโร)**, หน้า ๗๖๖.

		หลักไตรสิกขา หลักการดำรงชีวิต หลักอริยสัจ การเผยแผ่ตามหลักของมหาเถรสมาคม - การอธิบายเนื้อหา การใช้ถ้อยคำ สำนวนและลีลา คำกลอน บทกวี การอ้างอิง การประยুক্ত อุปมาอุปไมย ประสบการณ์ สถานการณ์ การเปรียบเทียบ คติธรรม ยกอุทาหรณ์และเล่านิทาน การอธิบายคำศัพท์ ยกบุคคลและเหตุการณ์ตัวอย่าง
สื่อ	- การนำสารไปสู่ประสาทในการรู้สึก - ตัดสินใจเลือกสื่อ	- สื่อบุคคล - สื่อที่ไม่ใช่บุคคล
ผู้รับสาร	- ทักษะในการสื่อสาร - ทักษะคติ - ความรู้ - ระบบสังคมและวัฒนธรรม	- อยู่ในประเทศและต่างประเทศ - มีตำแหน่งหน้าที่การงานทุกระดับชั้น

๔.๓ การสัมภาษณ์พระสงฆ์และผู้ใกล้ชิด

จากการสัมภาษณ์พระสงฆ์และผู้ใกล้ชิด ผู้วิจัยได้ใช้คำถามสัมภาษณ์ที่เหมือนกันจำนวน ๗ ข้อ เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ ซึ่งสรุปเป็นข้อๆ ดังต่อไปนี้

ข้อที่ ๑ ผู้วิจัยถามว่า “ในฐานะที่ท่านได้ใกล้ชิดและมีความคุ้นเคยกับพระพรหมวชิรญาณ ท่านมีความรู้สึกร้อย่างไรกับบุคลิภาพ ปฏิภาณ การครองตน ของพระพรหมวชิรญาณ”

ท่านตั้งอยู่ในหลักพรหมวิหารธรรม มีปฏิภาณเป็นที่ประทับใจ น่าเลื่อมใส มีวิชา โหราศาสตร์ที่ชำนาญ เป็นที่นับถือของผู้ใหญ่ในบ้านเมือง เป็นคนที่สุขุม ลุ่มลึก นุ่มนวล อ่อนน้อม วางตัวเหมาะสมกับบุคลิภาวะ สมณสาธูปเป็นเลิศ เป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่มีความเมตตาสูง เป็นที่พึ่ง

ให้แก่ศิษยานุศิษย์ เมื่อใครมีความทุกข์ใจหรือเดือดร้อนใจ ท่านจะใช้ธรรมะแก้ปัญหาให้เสมอ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อพระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกาผู้เข้าพบปรึกษาขอคำแนะนำ

ข้อที่ ๒ ผู้วิจยถามว่า “ความสามารถหรือเอกลักษณ์เฉพาะตัวอันโดดเด่นของ พระพรหมวชิรญาณเป็นอย่างไร”

ท่านเป็นผู้มีลักษณะแห่งความเป็นผู้นำ คือ ๑. จักขุมา มีปัญญามองการณ์ไกล มองเห็นประโยชน์เฉพาะหน้า เห็นอะไรควรไม่ควร ๒. วิรูโร จัดการงาน หรือ ปฏิบัติศาสนกิจต่างๆ ด้วยความเชี่ยวชาญ เพราะท่านมีประสบการณ์เรียนรู้มามาก ๓. นิสสยสัมปันโน ท่านมีมนุษยสัมพันธ์ดีกับทุกคน จึงทำให้ท่านมีสาธุชนเข้ามากราบมัสการปรึกษาหารือเรื่องราวต่างๆ อยู่เป็นประจำ

เป็นนักปราชญ์ในทางภาษา ท่านจะเทศน์หรือพูดก็ให้ความสำคัญกับการเรียบเรียงถ้อยคำ สะท้อนถึงความเป็นนักปราชญ์ สุขุม พุดไพเราะ นุ่มนวล พุดจาไม่มีคำที่ทำให้เจ็บช้ำน้ำใจ ไม่แสดงอาการโมโหร้าย ท่านจะเป็นคนที่คิดเรื่องการทำงานอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการทำงานของท่านนั้นจะเน้นให้เป็นงานในระดับสากล หรือให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายในวงกว้าง ประการสำคัญคือท่านจะรู้จักจังหวะในการตกเตือนและกล่าวให้กำลังใจแก่ผู้ทำงาน ท่านจะรับฟัง ให้ทุกรูปทุกคนแสดงเหตุผล ข้อมูลเท็จจริงรอบด้าน ประมวลวิเคราะห์ และแก้ปัญหาด้วยฉันทามติร่วมกัน

ข้อที่ ๓ ผู้วิจยถามว่า “ความประทับใจในพระพรหมวชิรญาณที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร”

เป็นพระเถระผู้นำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและแผ่ขยายไปในต่างประเทศต่างๆ มากมาย ประทับใจความเป็นพระเถระผู้อุทิศตนทำงานด้วยความวิริยะอุตสาหะ ทุ่มเทเสียสละอย่างเต็มความสามารถโดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ไกลไกล ฐานะชั้นชน อาชีพ สังคม เชื้อชาติ โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์ เพื่อสันติสุข ความรัก ความเมตตา สามัคคีแก่สังคมโดยรวม งานการเผยแผ่ของท่านจึงโดดเด่นอย่างมากทั้งในประเทศและระดับนานาชาติ ท่านเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้โหราศาสตร์เป็นอุปกรณ์เผยแผ่ เป็นที่ศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทั่วไปจนถึงระดับราชวงศ์ ปฏิปทาของท่านมีลักษณะที่น่าเลื่อมใส ท่านทำงานโดยไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย สร้างวัดในต่างประเทศจนชาวต่างชาติให้ความสนใจพระพุทธศาสนา ส่วนในประเทศไทยท่านก็ได้ทำโครงการต่างๆ มากมายอันเป็นคุณูปการต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ข้อที่ ๔ ผู้วิจยถามว่า “วิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระพรหมวชิรญาณ ส่วนใหญ่มีวิธีการอย่างไร และมีวิธีการใดบ้างที่รู้สึกประทับใจ”

ท่านปฏิบัติตามหลักโอวาทปาติโมกข์ อันเป็นหลักคำสอนสำคัญที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ได้ประทานแก่ที่ประชุมพระภิกษุสงฆ์เพื่อวางจุดหมาย หลักการ และวิธีการ ในการเข้าถึงพระพุทธศาสนาแก่พุทธบริษัททั้งหลาย ตั้งใจเผยแผ่พระศาสนาอย่างเต็ม

ความสามารถ วิธีการของท่านจะเป็นการเผยแผ่เชิงรุก ทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ เพื่อจะได้มีบุคลากรทางพระพุทธศาสนา นำพระพุทธศาสนาให้เผยแผ่ไปได้ไกล ผลิตสื่อธรรมะทางสถานีวิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ ทำวัดให้เป็นศูนย์รวมใจของพระพุทธศาสนิกชน มีพื้นที่ในการทำบุญได้ตาม อธิษาศัย ทั้งไหว้พระ สวดมนต์ ปฏิบัติธรรม ถวายสังฆทาน เป็นต้น และการบรรยายธรรมะของท่าน ยังประกอบได้ด้วยบทกลอน โคลง ฉันท์ เป็นยอดกวีท่านหนึ่งของประเทศไทย

ข้อที่ ๕ ผู้วิจัยถามว่า “ท่านได้ประโยชน์หรือแนวทางใดบ้างจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมจริญญาน”

ได้รับประโยชน์และเรียนรู้แนวทางการทำงานของท่าน ศึกษาเรียนรู้เข้าใจสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อพื้นฐานของแต่ละสังคม เพื่อเป็นข้อมูลในการเทศน์ การสอนธรรม บอกกล่าวข้อแนะนำเพื่อการดำเนินชีวิต แก้ปัญหาชีวิตให้เหมาะสมกับทุกเพศ วัย อายุ การศึกษา และสังคมนั้นด้วย ทำให้คนเข้าใจศาสนา เข้าใจธรรมะ เข้าใจวิถีพระ เข้าใจความเป็นคนไทยที่อยู่คู่พระพุทธศาสนา ท่านมีวิธีการสอนมากมายที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในลักษณะอย่างนี้ เป็นแรงบันดาลใจให้มุ่งมั่นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ข้อที่ ๖ ผู้วิจัยถามว่า “จากการที่พระพรหมจริญญานได้มีโครงการและการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านมักจะให้ความร่วมมือหรือสนับสนุนในด้านใดบ้าง”

สนับสนุนการสนองงานในโครงการของท่าน เพราะท่านไม่ได้ให้ญาติโยมนำปัจจัยมาถวายให้ทำงาน ท่านไม่นิยมให้ปัจจัยกับศิษยานุศิษย์ในการทำโครงการ แต่ท่านจะให้คำแนะนำและให้เครือข่าย ส่งเสริมด้วยศิลปะการทำงาน และมีส่วนร่วมในการจัดหาทุนปัจจัยสนับสนุนโครงการ นอกจากเผยแผ่พระศาสนาแล้วกิจกรรมของท่านยังเป็นการเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์อีกด้วย

ข้อที่ ๗ ผู้วิจัยถามว่า “ท่านอยากให้พระพรหมจริญญานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะอย่างไร หรือเพิ่มเติมในส่วนไหนอย่างไรบ้าง”

ติดตามประเมินผลโครงการที่จัดทำและขยายผลอย่างเป็นรูปธรรม ส่งเสริมให้เยาวชนมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมของวัด นำธรรมะให้เข้าถึงเยาวชน และอยากให้สร้างบุคลากรเพื่อรองรับกับหน่วยงานที่สร้างขึ้นซึ่งมีหลายหน่วยงานที่บุคลากรไม่เพียงพอและยังขาดความรู้ความสามารถ และให้มีแนวทางในรูปแบบที่ทันสมัยเพิ่มมากขึ้น วางแผนรองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การสร้างบุคลากรทางศาสนาทั้งพระสงฆ์ผู้นำการเผยแผ่และฆราวาสผู้สนับสนุนส่งเสริมและร่วมช่วยขับเคลื่อนศาสนกิจการเผยแผ่ให้เกิดความมั่นคงยั่งยืนในระยะยาวเพื่อประโยชน์และสันติสุขแก่สังคมมวลมนุษยชาติตลอดถึงชาวโลกโดยรวม ในการเผยแผ่ต่างประเทศอยากให้มีการตั้งกองทุนสวัสดิการพระธรรมทูตในต่างประเทศ เพื่อจะได้ช่วยเหลือในด้านค่าพาหนะเดินทาง ค่ารักษาพยาบาล เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พระพรหมชริณญาณเป็นผู้ที่มีวิธีการเผยแผ่ที่น่าสนใจอยู่หลายประการ ทั้งในด้านคุณสมบัติ ทั้งวิธีการเผยแผ่ กล่าวคือ พระพรหมชริณญาณเป็นผู้วางตัวเหมาะสม ก่อให้เกิดความน่าเลื่อมใส การใช้ถ้อยคำที่ไพเราะเหมาะสมกับทุกคนทุกวัย มีอุปนิสัยที่ปราศจากความโกรธ หากจะกล่าวเตือนใครจะหาจังหวะที่เหมาะสมพร้อมกับการใช้คำพูดที่นิมนวล ด้านวิธีการเผยแผ่ท่านได้ใช้ความเชี่ยวชาญของท่านเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ธรรมะ ใช้โหราศาสตร์เป็นสื่อเบื้องต้นให้คนหันมาสนใจศาสนา ถ่ายทอดธรรมะผ่านบทกวี กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ และผลิตสื่อธรรมะทางช่องทางต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และสิ่งพิมพ์ มีการวางแผนทางให้พระสงฆ์และฆราวาสได้ทำงานการเผยแผ่พระศาสนา โดยไม่ได้เน้นสนับสนุนปัจจัยแต่ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายจากผู้เลื่อมใสในท่าน ส่วนข้อที่จะต้องเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมชริณญาณ คือ ควรสร้างบุคลากรให้มีจำนวนมากขึ้นเพื่อรองรับกับหน่วยงานและโครงการที่ท่านได้ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน

๔.๔ สรุป

ความสอดคล้องกับพุทธวิธีการสื่อสารนั้น การเผยแผ่ของพระพรหมชริณญาณมีความสอดคล้องในด้านของอุดมการณ์การเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าโดยยึดหลักโอวาทปาติโมกข์เป็นหลัก ท่านเห็นว่าถ้ามนุษย์เราชำระชีวิตจิตใจให้หลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของกิเลสความโลภความโกรธและความหลงแล้ว ชีวิตจิตใจย่อมจะเป็นอิสระจากความชั่วและทุกข์ภัยทั้งปวง สังคมย่อมจะร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วกัน และยึดหลักประสิทธิธรรมเพื่อให้ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่ธรรม คือ ปัญญา สติ ขันติ สัจจะ และกตัญญูกตเวทิตะ พระพุทธองค์ทรงเน้นความเป็นกัลยาณมิตรในการสั่งสอน ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกอุ่นใจ และพระปรีชาญาณแตกฉานในทุกด้านที่พร้อมจะทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจ ส่วนพระพรหมชริณญาณ ก็มีหลักความเป็นกัลยาณมิตร พยายามฝึกฝนตน มีแรงจูงใจที่จะทำการเผยแผ่พระศาสนา มีลักษณะแห่งความเป็นผู้นำ และนำสถานการณ์รวมทั้งสิ่งต่างๆ รอบด้านมาพิจารณาประกอบในการสอนธรรม และยังเป็นบุคคลแบบอย่างในการอุทิศชีวิตเพื่อพระศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงสร้างองค์ประกอบแห่งพระศาสนา ๕ ประการ คือ มีพระองค์เป็นศาสดา, มีศาสนธรรม, มีศาสนบุคคล, มีศาสนสถาน และมีศาสนพิธี เพื่อให้การเผยแผ่ประสบความสำเร็จ ส่วนพระพรหมชริณญาณได้ดำเนินการเผยแผ่ด้วยการปฏิบัติงานตามแนวทางของมหาเถรสมาคม อันได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ในส่วนนี้เป็นการเผยแผ่โดยเน้นความสำคัญของรากฐานความมั่นคงแห่งพระศาสนา

ในครั้งพุทธกาลรูปแบบการเผยแผ่ประมวลได้ ๗ รูปแบบ คือ ๑. อุปนิสินนกา คือ การนั่งคุยสนทนาอย่างเป็นกันเองโดยสอดแทรกหลักธรรมเข้าไปในการสนทนานั้น ๒. อัมมิกกา คือ การบรรยายหรืออธิบายธรรม ๓. โอวาทกา คือ การให้คำแนะนำตักเตือนให้ ละเว้นความชั่ว

ประพจน์ความดี ๔. อนุสาสนิกถา คือ คำกล่าวสอนย้ำเตือน เพื่อให้เกิดความจำได้ เกิดความชินหู ๕. อัมมสากัจฉากถา คือ การสนทนาธรรม เพื่อแสวงหาความถูกต้อง ๖. ปุจฉาวิสัชนากถา คือ รูปแบบการเผยแผ่ที่ขึ้นต้นด้วยการถาม-ตอบ ๗. อัมมเทศนาถา คือ การเทศน์หรือการแสดง พระธรรมเทศนา ซึ่งแจ้งธรรมให้แจ่มแจ้งชัดเจน ส่วนรูปแบบในปัจจุบันจะอิงอาศัยวัฒนธรรมประเพณี ของยุคสมัยและคุณลักษณะเฉพาะของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม การเผยแผ่ของพระ พรหมวชิรญาณก็มีความสอดคล้องมุ่งเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ความแจ่มแจ้งแก่ผู้รับฟัง รวมทั้งเป็น เครื่องกระตุ้นให้นำไปปฏิบัติ วิธีการเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณมีความสอดคล้องกันกับพุทธ วิธีการสอน ที่เน้นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้ฟัง อธิบายเนื้อหาในด้วยวิธีที่หลากหลายวิธี เหมาะสมแก่บุคคลและสถานที่

ส่วนความสอดคล้องกับการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ วัตถุประสงค์งานเผยแผ่ของ พระพรหมวชิรญาณนั้น เป็นไปเพื่อการรับรู้ของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ให้นำไป ปฏิบัติ สะท้อนคติธรรม และเพื่อจูงใจ ท่านเป็นผู้มีทักษะของผู้ส่งสารได้เป็นอย่างดี ตรงตาม องค์ประกอบของของผู้ส่งสารตามหลักนิเทศศาสตร์ มีความรอบรู้ในหลายด้าน มีทัศนคติที่ดี มองเรื่องราวการส่งสารไปรับผู้รับสารด้วยความมีเมตตา ปราณนาดี เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม มุ่งหวังให้เกิดความสงบและสันติสุข

รหัสสารของพระพรหมวชิรญาณ คือ พระธรรมเทศนา, ปาฐกถาและบรรยาย, สัมโมทนียกถาและอนุสรณกถา, บทความ, กวีนิพนธ์, สื่อโทรทัศน์ วิทยู และสื่อสิ่งพิมพ์ ส่วนเนื้อหา สาร คือ สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์, หลักไตรสิกขา, หลักการดำรงชีวิต, หลักอริยสัจ, การเผยแผ่ตามหลักของมหาเถรสมาคม โดยพระพรหมวชิรญาณนำเสนอใน ๑๔ รูปแบบ คือ การอธิบายเนื้อหา, การใช้ถ้อยคำ, สำนวนและลีลา, คำกลอน บทกวี, การอ้างสุภาษิต, การประยุกต์, อุปมาอุปไมย, ประสพการณ์, สถานการณ์, การเปรียบเทียบ, คติธรรม, ยกอุทาหรณ์และเล่านิทาน, การอธิบายคำศัพท์, ยกบุคคลและเหตุการณ์ตัวอย่าง ถือว่าสอดคล้องตามหลักนิเทศศาสตร์ ได้ผลิต สารผ่านการเข้ารหัสตามหลักนิเทศศาสตร์ ส่วนการจัดเข้ารหัสสาร เนื้อหาสาร และการจัดสาร อยู่ที่ เอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลเป็นผู้ถ่ายทอด พระพรหมวชิรญาณ ท่านใช้สื่อในการเผยแผ่ มี ๒ ประการ คือ สื่อบุคคลกับสื่อที่ไม่ใช่บุคคล ทั้งสองประเภทนี้สอดคล้องกับหลักนิเทศศาสตร์ในหลักการ พิจารณาการเลือกสื่อ โดยพิจารณาในการเลือกสื่อให้เหมาะสมกับสารเพื่อถ่ายทอดไปยังผู้ฟัง ผู้รับ สารของพระพรหมวชิรญาณ เป็นผู้ที่มีทักษะในการสื่อสาร มีทัศนคติที่ดี มีความรู้ความสามารถ และอยู่ ในสถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ รวมทั้ง ตำแหน่งหน้าที่การงานทุกระดับชั้น ทำให้พระพรหมวชิรญาณได้มองเห็นถึงการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาที่จะถ่ายทอดไปยังผู้รับสารที่แตกต่างกัน ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณมีความสอดคล้องกับการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์